ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ
«УКРАЇНА»
ВІННИЦЬКИЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра реабілітаційних технологій

Освітня програма «Соціальна робота»
Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

«ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РЕСУРС СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ»

Здобувача освіти:
Вацького Віталія Гавриловича

Науковий керівник:
к.пед.н., доцент Олексюк О.Є.

Рецензент:
д.пед.н., доцент Султанова Н.В.

Допущено до захисту рішенням реабілітаційних технологій
Протокол №10 від «20 »травня 2026р.
Завідувач кафедри _____ Башинська О.І.
(підпис)

Вінниця 2026

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ 7

1.1 Волонтерська діяльність як суспільний феномен та форма соціальної

1.2 Кризові ситуації як чинник актуалізації соціальної підтримки населення... 16

1.3 Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні в умовах суспільних

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК РЕСУРСУ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ...... 28

2.1 Організація та методика дослідження волонтерської діяльності у кризових

2.2 Аналіз ефективності волонтерської діяльності у процесі соціальної дтримки населення 38

2.3 Напрями вдосконалення волонтерської діяльності в умовах сучасних

СОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах розвитку українського суспільства волонтерська діяльність набула особливого значення як важливий ресурс соціальної підтримки населення в умовах кризових ситуацій. Соціально-економічні труднощі, наслідки воєнних дій, гуманітарні кризи, вимушене переміщення населення та зростання кількості вразливих категорій громадян зумовлюють потребу у швидкому реагуванні на суспільні виклики та активізації громадянської участі. Саме волонтерський рух став одним із ключових чинників підтримки населення, забезпечення гуманітарної допомоги, психологічної підтримки, соціальної адаптації та консолідації суспільства в кризових умовах.

Волонтерська діяльність сьогодні розглядається не лише як форма безоплатної допомоги, а як важливий соціальний механізм, що сприяє розвитку громадянського суспільства, формуванню соціальної відповідальності та зміцненню взаємодії між державою і громадою. Особливої актуальності набуває питання ефективного використання волонтерських ресурсів у системі соціальної підтримки населення, оскільки діяльність волонтерів часто забезпечує оперативне реагування на потреби людей у кризових ситуаціях, коли державні механізми підтримки є недостатньо мобільними.

Джерельна база дослідження. Теоретичні засади волонтерської діяльності та розвитку волонтерського руху в Україні висвітлено у працях О. Баковецької [1], Р. Вайноли [8], А. Капської [8], Н. Комарової [8], Д. Горєлова [9], Н. Грищенко [11], В. Погрібної [32]. Проблеми розвитку громадянського суспільства та соціальної активності волонтерів досліджували А. Матійчук [22], І. Петрова [31], О. Панькова [30], О. Касперова [30], О. Іщенко [30].

Особливості волонтерської діяльності в умовах кризових ситуацій та війни розкрито у наукових працях Т. Іванової [17], В. Сидоренко [34], О. Коваленка [18], О. Томчук [36], O. Boichak [39], C. Fedinec [40], L. Hurska-Kowalczyk [41], A. Oleynik [42]. Психологічні аспекти діяльності волонтерів, проблеми

емоційного виснаження та психологічної підтримки досліджували І. Булах [2], М. Варій [3], І. Грига [10], О. Брижовата [10], Лілія Д. [10], Л. Шевченко [38], О. Кокун [19].

Питання гуманітарної діяльності та соціальної підтримки населення у кризових ситуаціях висвітлено у працях О. Васковець [4], І. Жаровської [13], С. Миронця [24; 25], а також у доповідях міжнародних організацій та аналітичних матеріалах [23; 43]. Значну частину джерельної бази становлять нормативно правові акти України, зокрема Закон України «Про волонтерську діяльність» [15], Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [14], Закон України «Про громадські об'єднання» [16], а також підзаконні нормативні акти щодо організації волонтерської діяльності [27; 33].

Попри значну кількість наукових праць, проблема використання волонтерської діяльності як ресурсу соціальної підтримки у кризових ситуаціях потребує подальшого дослідження. Недостатньо висвітленими залишаються питання підвищення ефективності взаємодії волонтерських організацій із державними соціальними інституціями, психологічної підтримки самих волонтерів, а також удосконалення механізмів координації волонтерської допомоги в умовах сучасних кризових викликів. Це зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи та визначило її актуальність.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз волонтерської діяльності як ресурсу соціальної підтримки у кризових ситуаціях, дослідити особливості її реалізації в сучасних умовах, визначити напрями вдосконалення волонтерської діяльності у сфері соціальної підтримки населення.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження:**

1) проаналізувати науково теоретичні засади волонтерської діяльності та визначити її роль у системі соціальної підтримки населення;

2) дослідити особливості організації волонтерської діяльності у кризових ситуаціях та оцінити її ефективність у процесі соціальної підтримки;

3) обґрунтувати напрями вдосконалення волонтерської діяльності в

умовах сучасних соціальних викликів.

Об’єкт дослідження – волонтерська діяльність у системі соціальної підтримки населення.

Предмет дослідження – особливості волонтерської діяльності як ресурсу соціальної підтримки у кризових ситуаціях.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та реалізації завдань дослідження використано комплекс взаємопов’язаних методів наукового пізнання.

Серед теоретичних методів застосовано *аналіз, синтез, узагальнення та систематизацію* наукової літератури, нормативно правових документів і сучасних наукових підходів, що дало змогу розкрити сутність волонтерської діяльності, визначити її значення у системі соціальної підтримки населення та охарактеризувати особливості функціонування волонтерського руху в умовах кризових ситуацій.

Для збору емпіричної інформації використано *метод опитування,* який дозволив дослідити рівень залученості населення до волонтерської діяльності, визначити основні напрями волонтерської допомоги та оцінити роль волонтерства у наданні соціальної підтримки в кризових умовах. Також застосовано *метод спостереження,* що забезпечив можливість проаналізувати особливості організації волонтерської діяльності, специфіку взаємодії волонтерів із різними категоріями населення та виявити основні труднощі у процесі надання допомоги.

Для обробки результатів дослідження використано методи математичної статистики, зокрема *коефіцієнт кореляції Пірсона*, який дав змогу визначити взаємозв’язок між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки населення у кризових ситуаціях.

Публікації.

1. Вацький В. *Волонтерство як механізм підтримки вразливих груп населення у кризових умовах.* Сучасні технології розвитку людини в інтегрованому суспільстві в умовах воєнного стану : матеріали X Міжнародної

науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 15 травня 2026 р. / за заг. ред. А. М. Старєвої ; упоряд. С. В. Кандюк-Лебідь. Миколаїв : Іліон, 2026. 464 с.

Структура кваліфікаційної роботи обумовлена логікою дослідження, його завданнями і складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (43 джерела) та 2 додатків. Загальний обсяг дипломної роботи становить 77 сторінок.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

1.1 Волонтерська діяльність як суспільний феномен та форма соціальної активності

У сучасних умовах суспільних трансформацій волонтерська діяльність в Україні набула не лише практичного, а й виразного соціокультурного значення. Вона перестала бути виключно формою благодійної допомоги та поступово перетворилася на важливий механізм громадянської самоорганізації, соціальної підтримки населення й консолідації суспільства. Особливо помітними ці процеси стали в умовах воєнних викликів, коли саме волонтерський рух часто забезпечував оперативне реагування на гуманітарні потреби, психологічну підтримку населення та допомогу найбільш уразливим категоріям громадян.

Поняття волонтерської діяльності в сучасному науковому дискурсі трактується багатогранно. З одного боку, воно розглядається як форма безоплатної суспільно корисної діяльності, що здійснюється на добровільних засадах. З іншого – як прояв громадянської свідомості, соціальної відповідальності та готовності особистості брати участь у вирішенні суспільно значущих проблем. Саме тому феномен волонтерства сьогодні активно досліджується не лише у межах соціальної роботи, а й у соціології, психології, політології та педагогіці.

Відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність», волонтерська діяльність визначається як добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги [15]. Таке визначення акцентує увагу насамперед на добровільності та суспільній користі волонтерства. Водночас у сучасних умовах це поняття значно ширше, адже волонтерська діяльність охоплює не лише допомогу окремим особам, а й формування нових моделей суспільної взаємодії.

На думку О. Баковецької, сучасний волонтерський рух в Україні є одним із

найбільш динамічних проявів громадянської активності, який демонструє готовність суспільства до самоорганізації у кризових умовах [1, с. 7].

Дослідниця наголошує, що волонтерство стало своєрідним індикатором зрілості громадянського суспільства. І справді, розвиток волонтерського руху в Україні свідчить про поступове утвердження нової суспільної культури, де людина перестає бути пасивним спостерігачем соціальних процесів і починає відчувати власну відповідальність за суспільне благо.

Важливо розуміти, що волонтерська діяльність має не лише практичний, а й глибокий морально-ціннісний зміст. У її основі лежать гуманізм, солідарність, співпереживання, взаємодопомога та соціальна довіра. Саме ці характеристики визначають її особливу роль у періоди суспільної нестабільності. Як зазначає В. Погрібна, волонтерський рух став ознакою змін у ментальності українців, адже поступово формується новий тип громадянина – активного, небайдужого та відповідального [32, с. 198]. У цьому контексті волонтерство варто розглядати не лише як допомогу іншим, а і як процес внутрішньої трансформації особистості.

У науковій літературі волонтерство часто характеризують як одну з форм соціальної активності. Соціальна активність передбачає свідому участь особистості у суспільному житті, здатність реагувати на соціальні проблеми та впливати на процеси, що відбуваються у громаді чи державі. Саме тому волонтерська діяльність є не просто окремим видом соціальної практики, а важливим механізмом розвитку громадянського суспільства.

А. Матійчук підкреслює, що волонтерська діяльність виступає детермінантою розвитку громадянського суспільства, оскільки сприяє зміцненню горизонтальних зв’язків між людьми, формує культуру взаємодії та відповідальності [22, с. 102]. Така позиція є особливо актуальною для сучасної України, де волонтерський рух фактично став одним із фундаментів суспільної стійкості.

Особливої уваги заслуговує історичний аспект розвитку волонтерства. Дослідники зазначають, що традиції добровільної допомоги існували ще

задовго до офіційного оформлення волонтерської діяльності. Вони проявлялися у благодійництві, меценатстві, громадській підтримці нужденних. Водночас сучасне розуміння волонтерства сформувалося значно пізніше – у контексті розвитку громадянського суспільства та міжнародного гуманітарного права.

І. Жаровська зазначає, що гуманітарна діяльність та міжнародні гуманітарні практики історично базувалися на принципах людяності, неупередженості та добровільності [13, с. 12]. Саме ці принципи згодом стали основою сучасної волонтерської діяльності. Важливо, що сьогодні волонтерство не обмежується лише сферою гуманітарної допомоги, а охоплює освіту, медицину, психологічну підтримку, екологічні ініціативи, соціальну роботу та навіть інформаційну безпеку.

Досить показовим є те, що активізація волонтерського руху в Україні відбулася саме у кризові періоди. Події 2014 року та повномасштабна війна суттєво змінили роль волонтерства у суспільстві. О. Томчук наголошує, що волонтерський рух на допомогу Збройним Силам України став прикладом безпрецедентної громадянської мобілізації [36, с. 210]. У той період волонтери фактично компенсували недосконаліть окремих державних механізмів забезпечення та підтримки населення.

Саме в умовах війни волонтерська діяльність набула особливого морального значення. Вона стала не лише способом допомоги, а й проявом національної єдності. Люди різного віку, професій та соціального статусу долучалися до спільної справи, об’єднуючись навколо ідеї підтримки держави та суспільства. У цьому контексті волонтерство можна розглядати як форму соціальної солідарності.

Науковці також звертають увагу на мотиваційний аспект волонтерської діяльності. Л. Матвієнко та К. Алексейченко зазначають, що основою волонтерської активності часто виступають ціннісно-мотиваційні чинники: прагнення бути корисним, потреба у самореалізації, емпатія та соціальна відповідальність [21, с. 59]. Водночас мотивація волонтерів не є однорідною. Для одних це можливість допомогти іншим, для інших – спосіб відчути власну

значущість чи знайти однодумців.

У цьому аспекті варто підкреслити, що волонтерська діяльність має суттєвий вплив і на саму особистість волонтера. Вона сприяє розвитку комунікативних навичок, емоційної стійкості, здатності працювати в команді та приймати рішення у складних ситуаціях. Водночас постійне емоційне навантаження може призводити до психологічного виснаження.

І. Грига, О. Брижовата та О. Лисенко наголошують, що волонтери часто стикаються зі стресом та емоційним вигоранням через постійний контакт із людським болем і кризовими ситуаціями [10, с. 149]. Особливо це актуально в умовах війни, коли волонтерська діяльність нерідко пов’язана з ризиком для життя та психоемоційним перенапруженням. Саме тому сучасне суспільство дедалі більше усвідомлює необхідність психологічної підтримки самих волонтерів, що ми окреслили в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні характеристики волонтерської діяльності як суспільного феномену

Характеристика	**Зміст**
Добровільність	Участь особи у діяльності за власним бажанням
Соціальна спрямованість	Орієнтація на допомогу людям та вирішення суспільних проблем
Безоплатність	Відсутність матеріальної винагороди
Гуманістичний характер	Базування на принципах людяності, солідарності та підтримки
Громадянська активність	Участь у суспільному житті та розвитку громади
Самоорганізація	Здатність громадян самостійно об’єднуватися для допомоги
Соціальна відповідальність	Усвідомлення відповідальності за суспільне благо
Психологічна значущість	Формування емпатії, стресостійкості та соціальних компетентностей

Джерело: розроблено автором на основі [1; 12; 22; 30]

Отже, наведені характеристики демонструють, що волонтерська діяльність є значно ширшим явищем, ніж проста благодійна допомога. Вона поєднує моральні, соціальні, психологічні та громадянські аспекти, формуючи особливу модель суспільної взаємодії.

У сучасних дослідженнях волонтерство часто пов’язують із розвитком

громадянського суспільства. За редакцією О. Бойка громадянське суспільство та волонтерство перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки саме добровільна громадська активність формує культуру демократичної участі [12, с. 84]. Такий підхід є надзвичайно важливим, адже волонтерство не лише допомагає вирішувати соціальні проблеми, а й навчає людей співпрацювати, брати відповідальність та взаємодіяти між собою.

Дослідники також підкреслюють роль молоді у розвитку волонтерського руху. У праці «Молодіжне волонтерство в Україні: теорія і практика» зазначено, що саме молодіжне середовище часто стає джерелом нових волонтерських ініціатив та соціальних проєктів [26, с. 93]. Молоді люди сприймають волонтерство як можливість самореалізації, соціальної взаємодії та набуття практичного досвіду. Водночас участь у волонтерських ініціативах сприяє формуванню активної громадянської позиції.

Цікавим є й міжнародний досвід дослідження волонтерства в Україні. L. Hurska-Kowalczyk зазначає, що після Євромайдану український волонтерський рух набув унікальних рис, поєднавши традиційну благодійність із високим рівнем громадянської мобілізації [41, с. 119]. Фактично українське волонтерство стало прикладом того, як суспільство здатне швидко самоорганізовуватися у відповідь на кризу.

Схожої думки дотримується A. Oleynik, який наголошує, що волонтерська діяльність в Україні поступово перейшла від надання окремих послуг до участі у процесах державотворення та націєтворення [42, с. 368]. Така характеристика особливо важлива для розуміння сучасної ролі волонтерства. Сьогодні волонтери не лише допомагають людям, а й формують нові суспільні практики, впливають на громадську думку та підтримують соціальну стабільність.

Водночас волонтерська діяльність має і певні виклики. Серед них науковці виділяють емоційне виснаження, нестачу ресурсів, відсутність системної підтримки та високий рівень психологічного навантаження. Л. Шевченко зазначає, що психологічна підтримка волонтерів повинна бути невід'ємною складовою організації волонтерської діяльності [38, с. 136]. Це пов'язано з тим,

що тривала робота в умовах кризи негативно впливає на емоційний стан людини.

Окремої уваги потребує питання ментального здоров'я волонтерів. О. Кокун, І. Візнюк, М. Пайкуш та інші дослідники підкреслюють, що діяльність у кризових та воєнних умовах може спричиняти психосоматичні порушення та симптоми посттравматичного стресового розладу [19, с. 719]. Це свідчить про те, що волонтерство є не лише соціально значущою діяльністю, а й емоційно складною формою суспільної взаємодії.

Попри всі труднощі, волонтерська діяльність в Україні продовжує активно розвиватися. Соціологічні дослідження демонструють високий рівень довіри населення до волонтерських організацій та позитивне ставлення до волонтерства загалом [37, с. 24]. Це свідчить про поступове закріплення волонтерської культури в українському суспільстві.

Таким чином, волонтерська діяльність є складним, багатогранним суспільним феноменом, що поєднує соціальні, психологічні, моральні та громадянські аспекти. Вона виступає важливою формою соціальної активності, яка сприяє розвитку громадянського суспільства, формуванню культури взаємодопомоги та зміцненню суспільної солідарності. У сучасних умовах волонтерство стало не лише способом підтримки населення, а й важливим чинником суспільної стійкості та національної консолідації.

1.2 Кризові ситуації як чинник актуалізації соціальної підтримки населення

Сучасний розвиток суспільства супроводжується численними викликами, що безпосередньо впливають на життєдіяльність людини та функціонування соціальних інститутів. Воєнні конфлікти, економічна нестабільність, гуманітарні катастрофи, пандемії, вимушене переселення населення, соціальна ізоляція та психологічне виснаження створюють ситуації, у яких значна

частина населення потребує комплексної підтримки. У таких умовах проблема соціальної підтримки набуває особливої актуальності, адже саме вона дозволяє забезпечити базові потреби людини, зберегти її психологічну стійкість та сприяти адаптації до нових життєвих обставин.

Кризові ситуації суттєво змінюють соціальну реальність. Вони порушують звичний спосіб життя, дестабілізують емоційний стан людини, впливають на міжособистісні зв'язки та часто супроводжуються втратою почуття безпеки. Саме тому в періоди суспільних потрясінь питання соціальної підтримки перестає бути лише сферою діяльності соціальних служб і перетворюється на загальносуспільне завдання.

У психологічному та соціальному аспектах поняття «криза» розглядається як стан порушення рівноваги між людиною та середовищем, коли звичні механізми адаптації вже не забезпечують ефективного подолання труднощів. І. Булах зазначає, що життєва криза виникає у ситуаціях, які супроводжуються сильним емоційним напруженням, невизначеністю та необхідністю швидкого переосмислення життєвих орієнтирів [2, с. 18].

Особливо небезпечними є тривалі кризові стани, адже вони можуть призводити до психологічного виснаження, соціальної дезадаптації та втрати внутрішніх ресурсів особистості.

М. Варій наголошує, що кризові ситуації характеризуються підвищеним рівнем тривожності, емоційної нестабільності та порушенням звичних форм соціальної взаємодії [3, с. 142]. Людина в умовах кризи часто потребує не лише матеріальної допомоги, а й емоційної підтримки, відчуття безпеки та соціальної включеності.

Саме тому соціальна підтримка повинна розглядатися комплексно, охоплюючи психологічні, соціальні, інформаційні та гуманітарні компоненти.

У сучасних умовах кризові явища в Україні насамперед пов'язані з воєнними подіями та гуманітарними наслідками війни. Повномасштабне вторгнення суттєво змінило життя мільйонів людей, спричинивши масове переміщення населення, втрату житла, роботи, стабільного доходу та звичного

соціального середовища. Саме тому питання соціальної підтримки сьогодні стало одним із ключових напрямів діяльності держави, громадських організацій та волонтерського сектору.

Т. Іванова підкреслює, що в умовах війни соціальна підтримка набуває особливого значення, оскільки спрямована не лише на задоволення базових потреб населення, а й на збереження соціальної стабільності [17, с. 69]. Фактично в кризових умовах підтримка населення стає механізмом запобігання соціальному хаосу та деструктивним наслідкам тривалого стресу.

У науковій літературі соціальна підтримка трактується як система заходів, спрямованих на допомогу людині або соціальній групі у складних життєвих обставинах. Вона може здійснюватися через державні механізми, діяльність громадських організацій, волонтерські ініціативи, благодійні фонди та міжособистісну взаємодію.

Водночас особливість кризових ситуацій полягає в тому, що традиційні соціальні інститути нерідко не встигають оперативно реагувати на масштаби проблем, тому значну роль починає відігравати громадянське суспільство.

Національний інститут стратегічних досліджень зазначає, що в кризових умовах саме волонтерські та громадські ініціативи часто стають найбільш мобільною формою соціальної підтримки населення [29, с. 14]. Це пояснюється їхньою гнучкістю, здатністю швидко адаптуватися до нових викликів та оперативно реагувати на потреби людей.

Варто зауважити, що криза впливає не лише на матеріальний добробут населення, а й на психологічний стан суспільства загалом. Постійна тривога, невизначеність майбутнього, інформаційне перенасичення та переживання втрат формують стан колективного стресу. У таких умовах особливо важливого значення набуває психологічна підтримка населення.

С. Миронець зазначає, що кризові та гуманітарні ситуації супроводжуються значним психоемоційним навантаженням, яке потребує спеціального психологічного супроводу [25, с. 214]. Дослідниця підкреслює, що людина в умовах кризи часто втрачає відчуття контролю над власним життям,

тому підтримка має бути спрямована не лише на вирішення зовнішніх проблем, а й на відновлення внутрішньої стабільності особистості.

Особливого значення проблема соціальної підтримки набуває для вразливих категорій населення. До них належать внутрішньо переміщені особи, люди похилого віку, особи з інвалідністю, діти, багатодітні сім'ї, військовослужбовці та члени їхніх родин. Саме ці групи населення найгостріше відчувають наслідки кризових ситуацій та потребують комплексної допомоги.

У цьому контексті соціальна підтримка виконує кілька важливих функцій:

– *забезпечення базових життєвих потреб;*

– *психологічна стабілізація особистості;*

– *сприяння соціальній адаптації;*

– *підтримка соціальних зв'язків;*

– *профілактика соціальної ізоляції;*

– *зниження рівня соціальної напруги у суспільстві.*

Таким чином, соціальна підтримка в умовах кризи виступає не лише формою допомоги окремій людині, а й важливим інструментом підтримання суспільної стабільності.

Важливо зазначити, що кризові ситуації нерідко стимулюють розвиток нових форм соціальної взаємодії. Люди починають активніше об'єднуватися навколо спільних проблем, посилюється роль громадських ініціатив та волонтерських спільнот. О. Панькова, О. Касперова та О. Іщенко наголошують, що активізація волонтерської діяльності в Україні стала проявом мобілізації соціальних ресурсів громадянського суспільства [30, с. 30]. Це свідчить про те, що кризові ситуації можуть не лише дестабілізувати суспільство, а й стимулювати розвиток соціальної солідарності.

Водночас тривале перебування у кризовому стані має серйозні наслідки для психічного здоров'я населення. Постійне відчуття небезпеки, емоційне виснаження та невизначеність можуть призводити до розвитку депресивних станів, тривожних розладів та посттравматичних реакцій. Саме тому проблема ментального здоров'я сьогодні є одним із пріоритетних напрямів соціальної

підтримки.

О. Кокун, І. Візнюк, М. Пайкуш та інші дослідники підкреслюють, що навіть особи, які активно допомагають іншим, часто самі потребують психологічної підтримки через високий рівень емоційного навантаження [19, с. 720]. Це ще раз підтверджує складність сучасних кризових процесів, адже вони впливають практично на всі соціальні групи.

У кризових умовах важливим компонентом соціальної підтримки стає гуманітарна допомога. Вона охоплює забезпечення населення продуктами харчування, медикаментами, засобами гігієни, тимчасовим житлом та іншими необхідними ресурсами. О. Васковець зазначає, що гуманітарна діяльність базується на принципах гуманності, нейтральності, добровільності та неупередженості [4]. Саме ці принципи визначають ефективність соціальної підтримки у надзвичайних ситуаціях.

Міжнародний комітет Червоного Хреста у своїх доповідях наголошує, що гуманітарна ситуація в Україні характеризується масштабними потребами населення у базовій допомозі та психологічній підтримці [23, с. 28]. Особливо гостро це проявляється у регіонах, які зазнали активних бойових дій.

Кризові ситуації також змінюють характер соціальної роботи. У мирний час соціальна підтримка часто має профілактичний або консультативний характер, тоді як у кризових умовах вона стає невідкладною та спрямованою на подолання гострих наслідків травматичних подій. Саме тому соціальні працівники та волонтери повинні володіти навичками кризового реагування, психологічної підтримки та комунікації з людьми, які перебувають у стані стресу.

У праці «Соціальна робота та волонтерство: інтеграційний підхід» зазначено, що сучасна соціальна підтримка повинна базуватися на принципах партнерства, емпатії та індивідуального підходу до потреб людини [35, с. 118]. Це особливо важливо у кризових умовах, коли людина потребує не формального виконання соціальних послуг, а реального людського розуміння та підтримки.

Не менш важливим аспектом є інформаційна підтримка населення. У

періоди криз люди часто стикаються з інформаційною невизначеністю, поширенням чуток та панічних настроїв. Саме тому достовірна комунікація та інформаційна допомога є важливою складовою соціальної підтримки.

О. Коваленко зазначає, що інформаційна політика волонтерських організацій у кризових умовах спрямована не лише на координацію допомоги, а й на зниження рівня соціальної тривожності [18, с. 115].

Люди потребують чіткої та зрозумілої інформації про можливості отримання допомоги, евакуації, медичних та соціальних послуг, які ми узагальнили в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Основні напрями соціальної підтримки населення у кризових ситуаціях

Напрям соціальної підтримки	**Зміст**
Матеріальна підтримка	Забезпечення продуктами, одягом, медикаментами
Психологічна підтримка	Консультування, кризова допомога, стабілізація емоційного стану
Інформаційна підтримка	Надання актуальної та достовірної інформації
Соціально-побутова допомога	Пошук житла, евакуація, організація побуту
Медична підтримка	Доступ до медичних послуг та реабілітації
Правова допомога	Консультування щодо соціальних прав та гарантій
Комунікативна підтримка	Відновлення соціальних зв’язків та інтеграція у громаду

Джерело: розроблено автором на основі [17; 23; 25; 35]

Таким чином, соціальна підтримка у кризових умовах є багатокомпонентною системою, яка повинна враховувати не лише матеріальні потреби людини, а й її психологічний та соціальний стан.

Окремої уваги заслуговує роль громадянського суспільства у подоланні наслідків кризових ситуацій. Саме громадські організації та волонтерські об’єднання часто забезпечують оперативне реагування там, де державні механізми потребують більше часу для координації дій. У багатьох випадках

саме волонтери стають першими, хто надає допомогу людям у складних життєвих обставинах.

Д. Горєлов підкреслює, що український волонтерський рух став прикладом ефективної громадянської самоорганізації в умовах суспільної кризи [9, с. 18]. Це свідчить про високий потенціал громадянського суспільства та його здатність виконувати важливі соціальні функції.

Водночас кризові ситуації актуалізують проблему довготривалої соціальної адаптації населення. Після завершення гострої фази кризи люди нерідко продовжують потребувати психологічної, соціальної та матеріальної підтримки. Саме тому сучасна система соціальної допомоги повинна бути орієнтована не лише на короткострокове реагування, а й на довгострокове відновлення життєвих ресурсів особистості.

У цьому контексті соціальна підтримка виступає важливим чинником збереження людського потенціалу суспільства. Вона дозволяє людям поступово адаптуватися до нових умов життя, знижує ризик соціального відчуження та сприяє відновленню соціальної активності населення.

Отже, кризові ситуації суттєво актуалізують потребу у соціальній підтримці населення, оскільки впливають не лише на матеріальне становище людини, а й на її психологічний стан, соціальні зв’язки та здатність до адаптації. У сучасних умовах соціальна підтримка набуває комплексного характеру та охоплює гуманітарну, психологічну, інформаційну, правову й соціально-побутову допомогу.

Важливу роль у реалізації підтримки населення відіграють волонтерські організації, громадські ініціативи та інститути громадянського суспільства. Саме їхня діяльність у кризових умовах сприяє збереженню соціальної стабільності, підтримці людської гідності та зміцненню суспільної солідарності.

Особливо важливо, щоб така підтримка не сприймалася лише як разова допомога у складний момент. Для людини, яка пережила кризу, значущими є відчуття безпеки, прийняття, розуміння та впевненість у тому, що вона не залишилася наодинці зі своїми проблемами. Тому ефективна соціальна

підтримка має поєднувати практичну допомогу з уважним ставленням до індивідуального досвіду кожної особи, її втрат, потреб і внутрішніх ресурсів. Саме такий підхід дає змогу не лише пом'якшити наслідки кризи, а й поступово повернути людині віру у власні сили та можливість будувати подальше життя.

1.3 Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні в умовах суспільних криз

Волонтерський рух в Україні має складну й водночас показову історію становлення, яка тісно пов'язана із суспільними трансформаціями, кризовими процесами та пошуком нових форм громадянської взаємодії. На різних етапах розвитку українського суспільства волонтерство виконувало не лише функцію допомоги окремим категоріям населення, а й ставало інструментом суспільної консолідації, проявом громадянської відповідальності та реакцією людей на соціальні виклики.

Саме тому сучасний волонтерський рух в Україні доцільно розглядати не як тимчасове явище, а як важливий елемент розвитку громадянського суспільства.

Дослідження становлення волонтерства в Україні демонструють, що його розвиток відбувався нерівномірно та значною мірою залежав від суспільно-політичних процесів. У мирні періоди волонтерська діяльність переважно асоціювалася з благодійністю, соціальною допомогою та підтримкою окремих вразливих категорій населення. Натомість у періоди криз волонтерський рух суттєво активізувався та набував нових функцій.

На думку Р. Вайноли, А. Капської та Н. Комарової, розвиток волонтерського руху в Україні став результатом поступового формування громадянської свідомості та культури суспільної відповідальності [8, с. 21]. Дослідники наголошують, що ще наприкінці XX століття волонтерська діяльність в Україні здебільшого сприймалася як допоміжний елемент

соціальної роботи, однак поступово її роль почала змінюватися.

Перші системні форми волонтерської діяльності в незалежній Україні почали активно формуватися у 1990-х роках. Цей період супроводжувався економічною кризою, соціальною нестабільністю та зростанням рівня бідності населення. Держава не завжди могла забезпечити ефективний соціальний захист громадян, тому частину соціальних функцій почали виконувати громадські та благодійні організації.

У праці «Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку» зазначається, що саме соціально-економічні труднощі 1990-х років сприяли формуванню перших волонтерських ініціатив, спрямованих на підтримку дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених сімей [8, с. 37]. На цьому етапі волонтерство ще не мало масштабного характеру, однак поступово закладалися основи майбутнього громадянського активізму.

Важливим чинником розвитку волонтерського руху стало також поширення міжнародних гуманітарних практик та діяльність міжнародних організацій в Україні. С. Миронець зазначає, що гуманітарні місії та міжнародні програми сприяли формуванню нових підходів до організації допомоги населенню, розвитку культури добровільності та підготовки волонтерів [25, с. 148]. Саме в цей період в українському суспільстві поступово починає утверджуватися ідея волонтерства як соціально значущої діяльності.

Водночас до початку 2010-х років волонтерський рух в Україні залишався порівняно локалізованим. Значна частина населення все ще сприймала соціальну підтримку як виключну функцію держави. Ситуація почала змінюватися внаслідок масштабних суспільно-політичних подій, які продемонстрували важливість громадянської самоорганізації.

Переломним моментом для розвитку волонтерства стали події Революції Гідності 2013–2014 років. Саме тоді волонтерський рух вперше проявив себе як потужна форма громадянської мобілізації. Люди почали самоорганізовуватися для надання медичної допомоги, забезпечення протестувальників їжею, теплими речами, медикаментами та інформаційною підтримкою.

Н. Грищенко наголошує, що волонтерський рух у цей період став важливим чинником розвитку молодіжного лідерства та громадянської активності [11, с. 154]. Особливо помітною була участь молоді, яка активно долучалася до організації допомоги, координації ресурсів та інформаційної підтримки. Саме в цей час суспільство побачило реальну силу самоорганізації громадян.

Події 2014 року та початок війни на сході України стали новим етапом розвитку волонтерського руху. Недостатня готовність окремих державних структур до реагування на воєнні виклики сприяла стрімкій активізації громадянського суспільства. Волонтери почали забезпечувати військових амуніцією, медикаментами, транспортом, продуктами харчування та засобами зв'язку.

О. Томчук підкреслює, що волонтерський рух на допомогу Збройним Силам України став безпрецедентним явищем в історії незалежної України [36, с. 209]. Фактично волонтери взяли на себе значну частину функцій із матеріально-технічної підтримки армії. Водночас ця діяльність виходила далеко за межі гуманітарної допомоги, адже волонтерство стало символом суспільної єдності та патріотизму.

У цей період значно змінилося й суспільне сприйняття волонтерської діяльності. Якщо раніше волонтерство часто асоціювалося з благодійністю або епізодичною допомогою, то після 2014 року воно почало сприйматися як прояв активної громадянської позиції.

В. Погрібна зазначає, що розвиток волонтерського руху став свідченням глибоких змін у ментальності українців [32, с. 199]. Люди почали усвідомлювати власну відповідальність за суспільні процеси та готовність брати участь у вирішенні державних проблем. Це стало одним із ключових чинників формування сучасного громадянського суспільства в Україні.

У науковій літературі часто підкреслюється, що українське волонтерство має особливий характер порівняно з багатьма європейськими країнами. Якщо в більшості держав волонтерська діяльність розвивалася поступово у стабільних

соціальних умовах, то в Україні її стрімке зростання відбулося саме під впливом кризових подій.

L. Hurska-Kowalczyk зазначає, що після Євромайдану українське волонтерство стало прикладом швидкої громадянської мобілізації у відповідь на суспільну кризу [41, p. 120]. Дослідниця наголошує, що українські волонтери продемонстрували високий рівень самоорганізації, гнучкості та готовності діяти в умовах невизначеності.

Схожу позицію висловлює A. Oleynik, який підкреслює, що волонтерський рух в Україні поступово трансформувався із системи надання окремих послуг у важливий механізм державотворення [42, p. 371]. Волонтери не лише забезпечували допомогу населенню та військовим, а й впливали на суспільні процеси, формуючи нові моделі взаємодії між державою та громадянським суспільством.

Особливої уваги заслуговує розвиток волонтерства в умовах повномасштабної війни. Після 2022 року волонтерський рух в Україні набув надзвичайних масштабів. До волонтерської діяльності почали долучатися люди різного віку, професій та соціального статусу. Допомога здійснювалася як на локальному рівні, так і через великі волонтерські фонди та міжнародні гуманітарні організації.

О. Баковецька зазначає, що сучасний волонтерський рух в Україні характеризується високим рівнем довіри з боку населення та здатністю швидко реагувати на суспільні потреби [1, с. 9]. Саме ця оперативність стала однією з ключових переваг волонтерських організацій у кризових умовах.

Варто зауважити, що в умовах війни суттєво розширилися напрями волонтерської діяльності. Якщо у 2014 році основний акцент робився на допомозі військовим, то після 2022 року значно зросла потреба у підтримці цивільного населення, внутрішньо переміщених осіб, дітей, людей похилого віку та осіб із травматичним досвідом (таблиця 1.3.).

Таблиця 1.3

Основні етапи розвитку волонтерського руху в Україні

Етап	**Характеристика**
1990-ті роки	Формування перших волонтерських ініціатив у сфері соціальної допомоги
Початок 2000-х років	Розширення діяльності громадських і благодійних організацій
2013–2014 роки	Активізація громадянської самоорганізації під час Революції Гідності
2014–2021 роки	Розвиток військового та гуманітарного волонтерства
З 2022 року	Масштабна мобілізація суспільства в умовах повномасштабної війни

Джерело: розроблено автором на основі [1; 9; 29; 36; 41]

Отже, розвиток волонтерського руху в Україні демонструє його тісний зв’язок із суспільними кризами та процесами громадянської мобілізації. Кожен кризовий етап не лише посилював потребу у волонтерстві, а й змінював його зміст та масштаби.

Важливою особливістю сучасного волонтерського руху є його багатофункціональність. Волонтери сьогодні займаються не лише гуманітарною допомогою, а й психологічною підтримкою, евакуацією населення, інформаційною діяльністю, освітніми проєктами, збором коштів, підтримкою медичних закладів та організацією реабілітаційних програм.

У праці «Волонтерство в Україні: досвід і перспективи» зазначено, що сучасне волонтерство дедалі більше інтегрується у систему соціальної роботи та громадянських практик [7, с. 134]. Це свідчить про поступову професіоналізацію волонтерської діяльності та її перехід від стихійних ініціатив до системної роботи.

Разом із тим розвиток волонтерського руху супроводжується низкою проблем і викликів. Серед них науковці виділяють емоційне виснаження волонтерів, нестачу ресурсів, труднощі координації діяльності та високий рівень психологічного навантаження.

І. Грига, О. Брижовата та О. Лисенко наголошують, що постійне

перебування у кризовому середовищі часто призводить до емоційного вигорання волонтерів [10, с. 156]. Особливо складною є ситуація для тих, хто тривалий час працює з людьми, які пережили втрату, травматичний досвід або вимушене переселення.

У сучасних умовах питання психологічної підтримки волонтерів стає надзвичайно актуальним. Л. Шевченко зазначає, що ефективна організація волонтерської діяльності повинна передбачати систему психологічного супроводу та профілактики емоційного виснаження [38, с. 138]. Це пов’язано з тим, що тривала робота у кризових умовах негативно впливає на психоемоційний стан людини.

Окрему увагу дослідники приділяють впливу волонтерства на розвиток громадянського суспільства. О. Матійчук підкреслює, що волонтерська діяльність сприяє зміцненню горизонтальних соціальних зв’язків, розвитку культури довіри та формуванню відповідального громадянства [22, с. 104]. Фактично волонтерський рух став одним із механізмів соціальної консолідації українського суспільства.

Цікавим є і питання суспільної довіри до волонтерських організацій. Соціологічні дослідження демонструють, що рівень довіри населення до волонтерів в Україні залишається одним із найвищих серед громадських інституцій [37, с. 31]. Це пояснюється відкритістю волонтерської діяльності, її практичною результативністю та безпосереднім контактом із людьми.

Водночас розвиток волонтерського руху поступово впливає і на державну політику. В Україні сформовано нормативно-правову базу, яка регулює організацію волонтерської діяльності. Важливими документами у цій сфері стали Закон України «Про волонтерську діяльність» [15], Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [14], а також методичні рекомендації щодо організації волонтерської діяльності [27].

Нормативне закріплення волонтерства свідчить про офіційне визнання його важливої ролі у функціонуванні суспільства. Разом із тим практика демонструє, що реальний розвиток волонтерського руху значною мірою залежить не лише від

законодавчого регулювання, а й від рівня громадянської свідомості населення.

Сучасний український волонтерський рух дедалі частіше розглядається як феномен національної стійкості. O. Boichak та B. McKernan зазначають, що в умовах війни волонтерство стало не лише способом надання допомоги, а й важливим чинником соціальних змін та формування нової громадянської ідентичності [39]. Фактично волонтерська діяльність почала виконувати функцію моральної підтримки суспільства та зміцнення відчуття єдності.

Водночас важливо розуміти, що волонтерський рух не може повністю замінити систему державного соціального забезпечення. Його основна цінність полягає в оперативності, гнучкості та здатності швидко реагувати на кризові виклики. Саме тому найбільш ефективною є взаємодія державних структур, громадських організацій та волонтерських спільнот.

У сучасних умовах волонтерство в Україні стало значно ширшим явищем, ніж традиційна благодійність. Воно поєднує соціальну підтримку, громадянську активність, гуманітарну діяльність та психологічну допомогу. Більше того, волонтерський рух став одним із символів здатності українського суспільства до самоорганізації та взаємопідтримки.

Таким чином, становлення та розвиток волонтерського руху в Україні відбувалися під впливом суспільних криз, які стимулювали активізацію громадянської участі та формування нових моделей соціальної взаємодії. Від локальних благодійних ініціатив 1990-х років українське волонтерство поступово трансформувалося у масштабний суспільний феномен, що відіграє важливу роль у підтримці населення, розвитку громадянського суспільства та зміцненні національної стійкості. У кризових умовах волонтерський рух продемонстрував здатність суспільства до самоорганізації, солідарності та відповідальності, що стало одним із визначальних чинників сучасного розвитку України.

Висновки до 1 розділу

Отже, у процесі дослідження науково-теоретичних засад волонтерської діяльності у сфері соціальної підтримки було встановлено, що волонтерство в сучасних умовах є не лише формою добровільної допомоги, а комплексним суспільним феноменом, який поєднує соціальний, громадянський, психологічний та гуманістичний аспекти. Волонтерська діяльність базується на принципах добровільності, безкорисливості, соціальної відповідальності та солідарності, що визначає її важливу роль у розвитку громадянського суспільства та підтримці населення в кризових умовах.

З'ясовано, що волонтерська діяльність виступає однією з ключових форм соціальної активності населення. Вона сприяє формуванню активної громадянської позиції, розвитку культури взаємодопомоги та зміцненню суспільної згуртованості. Особливого значення волонтерство набуває у періоди суспільних потрясінь, коли традиційні механізми соціального захисту не завжди здатні оперативно реагувати на нові виклики. Саме в таких умовах волонтерський рух демонструє здатність суспільства до самоорганізації та швидкої мобілізації соціальних ресурсів.

У ході аналізу було визначено, що кризові ситуації суттєво актуалізують потребу населення у соціальній підтримці. Воєнні конфлікти, гуманітарні кризи, вимушене переселення населення, економічна нестабільність та психологічне виснаження негативно впливають на життєдіяльність людини й потребують комплексної допомоги. Соціальна підтримка у таких умовах охоплює не лише матеріальне забезпечення, а й психологічний супровід, інформаційну допомогу, соціальну адаптацію та підтримку міжособистісних зв'язків. Встановлено, що саме волонтерські організації та громадські ініціативи часто забезпечують найбільш оперативне реагування на потреби населення у кризових ситуаціях.

Дослідження становлення та розвитку волонтерського руху в Україні дало змогу простежити його поступову трансформацію від локальних

благодійних ініціатив до масштабного суспільного явища. Важливим етапом активізації волонтерської діяльності стали події 2014 року, пов’язані з Революцією Гідності та початком військової агресії російської федерації. Саме в цей період волонтерський рух набув ознак масової громадянської мобілізації та став одним із ключових чинників підтримки військових і цивільного населення.

Встановлено, що після початку повномасштабного вторгнення у 2022 році волонтерський рух в Україні набув ще більшого масштабу та охопив практично всі сфери суспільного життя. Волонтерська діяльність стала важливим механізмом гуманітарної підтримки населення, психологічної допомоги, евакуації людей, забезпечення внутрішньо переміщених осіб та підтримки Збройних Сил України. Водночас волонтерство виконувало не лише практичну, а й консолідуючу функцію, сприяючи зміцненню суспільної єдності та національної стійкості.

Таким чином, волонтерський рух в Україні в умовах суспільних криз перетворився на важливий інструмент соціальної підтримки населення та один із провідних проявів громадянської активності. Його розвиток свідчить про високий рівень самоорганізації українського суспільства, готовність громадян до взаємодопомоги та відповідальності за суспільне благо. У сучасних умовах волонтерська діяльність є не лише складовою соціальної роботи, а й важливим чинником суспільної стабільності, гуманітарної безпеки та розвитку громадянського суспільства.

РОЗДІЛ 2
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК РЕСУРСУ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

2.1 Організація та методика дослідження волонтерської діяльності у кризових ситуаціях

Практичне дослідження волонтерської діяльності як ресурсу соціальної підтримки у кризових ситуаціях було спрямоване на вивчення того, як саме волонтерська допомога організовується в реальних умовах, які напрями підтримки є найбільш затребуваними та з якими труднощами стикаються волонтери під час роботи з різними категоріями населення.

У сучасних умовах волонтерство вже не можна розглядати лише як прояв громадської ініціативи або благодійності. Воно фактично стало важливою частиною системи соціальної підтримки, особливо тоді, коли державні або інституційні ресурси не завжди можуть швидко охопити всі потреби людей, які постраждали від кризових подій.

Особливо помітною роль волонтерської діяльності стала в умовах війни, вимушеного переміщення населення, руйнування звичних соціальних зв’язків, зростання кількості людей, які потребують гуманітарної, психологічної, інформаційної та побутової допомоги.

У таких ситуаціях волонтери часто стають першими, до кого звертаються люди у стані невизначеності, страху або втрати опори. Саме тому дослідження волонтерської діяльності у кризових умовах потребує не лише формального опису її напрямів, а й уважного аналізу практичної взаємодії між волонтерами та отримувачами допомоги.

Метою дослідження є вивчення особливостей волонтерської діяльності у кризових ситуаціях та визначення її ролі як ресурсу соціальної підтримки населення.

Відповідно до поставленої мети було визначено такі **завдання**

дослідження:

1. Дослідити рівень залученості учасників до волонтерської діяльності.
2. Визначити основні напрями волонтерської допомоги у кризових ситуаціях.
3. Проаналізувати особливості організації волонтерської діяльності у громадських та благодійних організаціях.
4. З’ясувати специфіку взаємодії волонтерів із різними категоріями населення.
5. Виявити основні труднощі, з якими стикаються волонтери під час надання допомоги.
6. Оцінити роль волонтерської діяльності у забезпеченні соціальної підтримки населення в кризових умовах.
7. Встановити взаємозв’язок між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки за допомогою коефіцієнта кореляції Пірсона.

Об’єктом дослідження виступає волонтерська діяльність у кризових ситуаціях.

Предметом дослідження є організаційні та соціально-практичні особливості волонтерської діяльності як ресурсу соціальної підтримки населення.

Емпіричне дослідження проводилося у місті Миколаїв. До вибірки увійшли 22 особи, які займаються волонтерською діяльністю у структурах та ініціативах, пов’язаних із діяльністю Товариства Червоного Хреста України та благодійної організації «Карітас».

Учасниками дослідження стали волонтери, які мають досвід надання допомоги людям у кризових ситуаціях, зокрема внутрішньо переміщеним особам, людям похилого віку, сім’ям із дітьми, особам з інвалідністю, малозабезпеченим родинам та іншим категоріям населення, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Вибір саме цієї групи респондентів був зумовлений тим, що волонтери зазначених організацій безпосередньо залучені до практичної допомоги населенню. Вони не лише розподіляють гуманітарні ресурси, а й часто виконують важливу комунікативну, підтримувальну та посередницьку функцію. Через це їхній досвід дозволяє краще зрозуміти реальний стан волонтерської діяльності у кризових умовах.

Під час формування вибірки враховувалися такі критерії:

1. Наявність досвіду волонтерської діяльності.
2. Участь у наданні допомоги населенню в кризових ситуаціях.
3. Добровільна згода на участь у дослідженні.
4. Залученість до діяльності благодійних або громадських організацій.
5. Досвід взаємодії з різними категоріями отримувачів допомоги.

Дослідження проводилося поетапно. Така організація дала змогу послідовно зібрати емпіричну інформацію, проаналізувати практичний досвід волонтерів та підготувати матеріал для подальшої статистичної обробки.

На першому, підготовчому, етапі було визначено мету, завдання, об’єкт і предмет дослідження. Також було уточнено зміст методичного інструментарію, сформульовано питання для опитування та визначено основні показники, які мали бути враховані під час спостереження. На цьому етапі особлива увага приділялася тому, щоб дослідження не мало формального характеру, а дозволяло справді побачити практичні особливості волонтерської діяльності.

Другий етап передбачав безпосереднє проведення опитування серед волонтерів. Цей метод було обрано тому, що він дає можливість отримати узагальнену інформацію про рівень залученості респондентів до волонтерської діяльності, напрями їхньої роботи, мотивацію участі, труднощі та оцінку ефективності соціальної підтримки.

Для збору емпіричної інформації використано *метод опитування,* який дозволив дослідити рівень залученості населення до волонтерської діяльності, визначити основні напрями волонтерської допомоги та оцінити роль волонтерства у наданні соціальної підтримки в кризових умовах. Опитування

проводилося серед осіб, які безпосередньо займаються волонтерською діяльністю, тому отримані відповіді відображали не стороннє уявлення про волонтерство, а реальний досвід людей, залучених до допомоги.

Зміст опитування охоплював кілька тематичних блоків. (Додаток А)

Перший блок стосувався загальної залученості до волонтерської діяльності. У ньому з'ясовувалося, як довго респонденти займаються волонтерством, як часто беруть участь у волонтерських заходах, які завдання виконують найчастіше та наскільки стабільною є їхня участь у наданні допомоги. Цей блок був важливим для розуміння рівня волонтерської активності.

Другий блок був спрямований на визначення основних напрямів волонтерської допомоги. До них належали гуманітарна допомога, підтримка внутрішньо переміщених осіб, допомога людям похилого віку, участь у благодійних акціях, інформаційний супровід, психологічна підтримка, допомога сім'ям із дітьми, координація ресурсів та організація зборів.

Третій блок стосувався мотивації волонтерів. Учасникам пропонувалося визначити, що саме спонукає їх до волонтерської діяльності: бажання допомогти людям, громадянська відповідальність, особистий досвід переживання кризи, потреба бути корисним, приналежність до спільноти або професійний інтерес.

Четвертий блок був присвячений труднощам волонтерської діяльності. У ньому розглядалися питання емоційного виснаження, нестачі ресурсів, організаційного навантаження, складності комунікації з отримувачами допомоги, потреби у навчанні та підтримці самих волонтерів.

П'ятий блок дозволив оцінити роль волонтерства у соціальній підтримці населення. Респонденти висловлювали власну думку щодо того, наскільки волонтерська діяльність допомагає людям у кризових ситуаціях, які форми допомоги є найбільш потрібними та що можна покращити в організації волонтерської роботи.

Поряд з опитуванням було застосовано метод спостереження. Його використання забезпечило можливість проаналізувати особливості організації

волонтерської діяльності, специфіку взаємодії волонтерів із різними категоріями населення та виявити основні труднощі у процесі надання допомоги.

Спостереження мало практичне значення, оскільки не вся інформація про волонтерську діяльність може бути повністю відображена у відповідях на питання. Частина важливих аспектів проявляється саме у процесі роботи: у способі спілкування з людьми, розподілі обов'язків, реакції на нестандартні ситуації, емоційній напрузі та взаємодії всередині волонтерської команди.

Під час спостереження увага зверталася на такі показники:

1. Організація роботи волонтерів.
2. Розподіл функцій між учасниками.
3. Комунікація всередині волонтерської групи.
4. Взаємодія з отримувачами допомоги.
5. Емоційне навантаження під час роботи.
6. Наявність труднощів у процесі надання допомоги.
7. Готовність волонтерів до співпраці та взаємопідтримки.
8. Реакція волонтерів на кризові або нестандартні ситуації.

Особлива увага приділялася тому, як волонтери взаємодіють із людьми, які перебувають у вразливому стані. У кризових ситуаціях отримувачі допомоги часто переживають тривогу, розгубленість, втому, інколи недовіру або емоційне напруження. Тому для волонтера важливо не лише передати матеріальну допомогу, а й зберегти повагу до гідності людини, не допустити формального або байдужого ставлення.

У кризових умовах волонтерська допомога має не лише матеріальний, а й глибоко людський вимір.

На третьому етапі дослідження здійснювалася систематизація отриманих матеріалів. Відповіді респондентів були згруповані за основними показниками: рівень волонтерської активності, напрями допомоги, мотивація, труднощі діяльності, оцінка ефективності соціальної підтримки.

На четвертому етапі було проведено статистичну обробку результатів. Для

цього використано методи математичної статистики, зокрема коефіцієнт кореляції Пірсона. Його застосування дало змогу визначити взаємозв'язок між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки населення у кризових ситуаціях.

Вибір коефіцієнта Пірсона був зумовлений необхідністю встановити силу та напрям зв'язку між кількісними показниками. У межах дослідження аналізувався зв'язок між активністю волонтера, частотою участі у волонтерських заходах, широтою виконуваних функцій та оцінкою результативності допомоги для населення.

Для узагальнення організації дослідження доцільно подати його етапи у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Етапи організації емпіричного дослідження волонтерської діяльності у кризових ситуаціях

Етап дослідження	**Зміст роботи**	**Очікуваний результат**
Підготовчий етап	Визначення мети, завдань, вибірки та методів дослідження	Формування логіки емпіричного дослідження
Організаційний етап	Залучення волонтерів до участі у дослідженні, пояснення умов участі	Забезпечення добровільності та відкритості відповідей
Емпіричний етап	Проведення опитування та спостереження	Отримання інформації про особливості волонтерської діяльності
Аналітичний етап	Систематизація відповідей та результатів спостереження	Виявлення основних тенденцій і труднощів
Статистичний етап	Застосування коефіцієнта кореляції Пірсона	Встановлення зв'язку між волонтерською активністю та ефективністю підтримки
Узагальнювальний етап	Формулювання висновків і практичних рекомендацій	Підготовка основи для подальшого аналізу результатів

Організація дослідження здійснювалася з урахуванням специфіки волонтерської діяльності. Волонтери працюють у ситуаціях, де часто неможливо передбачити всі обставини наперед. Потреби людей можуть змінюватися дуже швидко, а емоційне навантаження на тих, хто допомагає, залишається досить високим. Через це дослідження мало враховувати не лише

формальні показники діяльності, а й живий практичний досвід волонтерів.

Важливим елементом дослідження було дотримання етичних принципів. Участь респондентів була добровільною. Їм пояснювалося, що отримані дані будуть використані лише в узагальненому вигляді. Оскільки дослідження стосувалося роботи у кризових ситуаціях, особлива увага приділялася коректному формулюванню питань, щоб не створювати додаткового емоційного навантаження для учасників.

Під час дослідження враховувалося, що самі волонтери також можуть переживати втому, емоційне виснаження або напруження, пов’язане з постійним контактом із людським болем, втратою, тривогою та потребами. Тому дослідження не мало оцінювального характеру. Його завданням було не перевірити “правильність” роботи волонтерів, а зрозуміти умови, у яких вони діють, і визначити, що може зробити волонтерську допомогу більш ефективною та стійкою.

Отже, обрана методика дослідження дала можливість комплексно проаналізувати волонтерську діяльність у кризових ситуаціях. Поєднання опитування, спостереження та статистичної обробки результатів дозволило дослідити як кількісні, так і якісні аспекти волонтерської допомоги. Саме такий підхід створює основу для подальшого аналізу результатів і розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення волонтерської діяльності як важливого ресурсу соціальної підтримки населення.

2.2 Аналіз ефективності волонтерської діяльності у процесі соціальної підтримки населення

У процесі емпіричного дослідження було здійснено аналіз результатів опитування 22 осіб, які займаються волонтерською діяльністю у м. Миколаїв у межах діяльності організацій «Червоний Хрест» та «Карітас». Дослідження дозволило комплексно проаналізувати рівень залученості респондентів до

волонтерської діяльності, визначити основні напрями волонтерської допомоги, мотивацію участі у волонтерстві, труднощі, які виникають у процесі роботи, а також оцінити ефективність волонтерської підтримки населення в кризових умовах.

Результати опитування показали, що більшість учасників дослідження мають достатньо високий рівень залученості до волонтерської діяльності. Високий рівень волонтерської активності було зафіксовано у 41 % респондентів, середній – у 45 %, тоді як низький рівень участі виявлено лише у 14 % опитаних.

Отримані дані дозволяють говорити про те, що волонтерська діяльність для більшості учасників не є випадковою або епізодичною. Навпаки, значна частина респондентів бере участь у наданні допомоги регулярно та розглядає волонтерство як важливу складову громадянської відповідальності й практичної підтримки людей у кризових ситуаціях.

Під час аналізу напрямів волонтерської діяльності було встановлено, що найбільш поширеною формою допомоги є гуманітарна підтримка населення. Її зазначили 82 % респондентів. Волонтери беруть участь у видачі продуктових наборів, засобів гігієни, одягу, медикаментів та інших необхідних речей. Така тенденція є закономірною, оскільки в умовах кризи саме забезпечення базових потреб стає одним із найважливіших напрямів соціальної підтримки.

Досить поширеним напрямом також стала допомога внутрішньо переміщеним особам, яку відзначили 68 % опитаних. Волонтери зазначали, що ця категорія населення потребує не лише матеріальної допомоги, а й інформаційного супроводу, підтримки у процесі адаптації до нових умов життя, допомоги з оформленням документів та емоційної підтримки.

Психологічну та емоційну підтримку як один із напрямів діяльності вказали 50 % респондентів. Отримані результати демонструють, що волонтерська допомога у кризових умовах не обмежується матеріальними ресурсами. У багатьох випадках люди потребують елементарної людської уваги, підтримки, спокійного спілкування та відчуття, що вони не залишилися

сам на сам зі своїми проблемами.

Допомогу людям похилого віку зазначили 45 % респондентів, а підтримку сімей із дітьми – 41 %. Інформаційну допомогу населенню надають 36 % учасників дослідження. Це свідчить про те, що волонтерська діяльність має комплексний характер та охоплює різні категорії населення, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Окрему увагу під час дослідження було приділено мотивації волонтерської діяльності. Аналіз результатів показав, що провідним мотивом участі у волонтерстві є бажання допомогти людям. Цей варіант обрали 77 % респондентів. Для більшості опитаних волонтерська діяльність має виражений гуманістичний характер і ґрунтується на співпереживанні та готовності підтримати інших у складний період.

Громадянську відповідальність як основний мотив волонтерської діяльності зазначили 59 % учасників дослідження. Це дозволяє говорити про достатньо високий рівень соціальної активності та усвідомлення власної ролі у підтримці громади під час кризових подій.

Прагнення бути корисним відзначили 55 % респондентів. Частина учасників пояснювала свою участь у волонтерстві бажанням не залишатися осторонь суспільних проблем та робити хоча б невеликий внесок у підтримку людей, які потребують допомоги. Особистий досвід переживання кризових ситуацій як мотив волонтерської діяльності зазначили 27 % опитаних, а професійний інтерес – 18 % респондентів.

Поряд із позитивними аспектами волонтерської діяльності було виявлено й основні труднощі, з якими стикаються волонтери під час надання допомоги. Найбільш поширеною проблемою стало емоційне виснаження, яке зазначили 64 % учасників дослідження. Постійна взаємодія з людьми, які переживають втрату, страх, невизначеність або матеріальні труднощі, створює значне психологічне навантаження навіть для тих волонтерів, які мають високий рівень мотивації.

Нестачу ресурсів відзначили 59 % респондентів. Волонтери наголошували,

що потреби населення в кризових умовах часто перевищують можливості організацій, а це ускладнює процес надання допомоги та створює додаткове емоційне напруження.

Велике фізичне та організаційне навантаження зазначили 50 % опитаних. Частина респондентів поєднує волонтерську діяльність із професійною роботою або сімейними обов'язками, через що виникає ризик перевтоми та емоційного вигорання.

Труднощі у комунікації з отримувачами допомоги відзначили 32 % респондентів. У кризових ситуаціях люди можуть перебувати у стані тривоги, розгубленості або емоційного напруження, що інколи ускладнює взаємодію навіть за умови доброзичливого ставлення волонтерів.

Брак часу як проблему зазначили 27 % учасників дослідження. Це свідчить про те, що волонтерська діяльність потребує не лише внутрішньої мотивації, а й достатнього ресурсу часу та можливостей для стабільної участі.

Під час опитування також було досліджено оцінку ефективності волонтерської допомоги у кризових умовах. Високий рівень ефективності волонтерської діяльності відзначили 55 % респондентів. На думку учасників дослідження, волонтерство дозволяє оперативно реагувати на потреби населення, забезпечувати гнучку підтримку та надавати допомогу тим категоріям людей, які найбільше цього потребують.

Середній рівень ефективності зазначили 36 % опитаних. Такі результати можуть бути пов'язані з обмеженістю ресурсів, високим навантаженням на волонтерів та складністю охоплення всіх потреб населення у кризових ситуаціях. Низький рівень ефективності було зафіксовано лише у 9 % респондентів.

Отримані результати дозволяють зробити висновок, що волонтерська діяльність у кризових ситуаціях є важливим ресурсом соціальної підтримки населення. Її ефективність значною мірою визначається рівнем залученості волонтерів, їхньою мотивацією, організацією роботи та здатністю швидко реагувати на потреби людей. Водночас результати дослідження показали, що

самі волонтери також потребують підтримки, емоційного відновлення та належної організації діяльності, оскільки постійне психологічне навантаження може негативно впливати на їхній стан та подальшу ефективність роботи.

Для узагальнення результатів дослідження доцільно подати комплексну таблицю 2.1.

Таблиця 2.1

Узагальнені результати дослідження волонтерської діяльності у кризових ситуаціях

Показники дослідження	**Кількість респондентів**	**Відсотковий показник**
Рівень волонтерської активності		
Високий рівень	9	41 %
Середній рівень	10	45 %
Низький рівень	3	14 %
Основні напрями волонтерської допомоги		
Гуманітарна допомога	18	82 %
Допомога внутрішньо переміщеним особам	15	68 %
Психологічна та емоційна підтримка	11	50 %
Допомога людям похилого віку	10	45 %
Допомога сім’ям із дітьми	9	41 %
Інформаційна допомога	8	36 %
Мотивація волонтерської діяльності		
Бажання допомогти людям	17	77 %
Громадянська відповідальність	13	59 %
Прагнення бути корисним	12	55 %
Особистий досвід переживання кризи	6	27 %
Професійний інтерес	4	18 %
Основні труднощі волонтерської діяльності		
Емоційне виснаження	14	64 %
Нестача ресурсів	13	59 %
Велике фізичне та організаційне навантаження	11	50 %
Труднощі у комунікації	7	32 %
Брак часу	6	27 %
Оцінка ефективності волонтерської допомоги		
Високий рівень ефективності	12	55 %
Середній рівень ефективності	8	36 %
Низький рівень ефективності	2	9 %

Дані таблиці 2.1 дозволяють комплексно оцінити особливості

волонтерської діяльності у кризових ситуаціях. Найбільш помітними тенденціями стали достатньо високий рівень волонтерської активності, домінування гуманітарного напряму допомоги, переважання гуманістичної мотивації та значний рівень емоційного навантаження на волонтерів.

Для більш наочного представлення результатів дослідження доцільно подати їх у вигляді діаграми (рис. 2.1.)

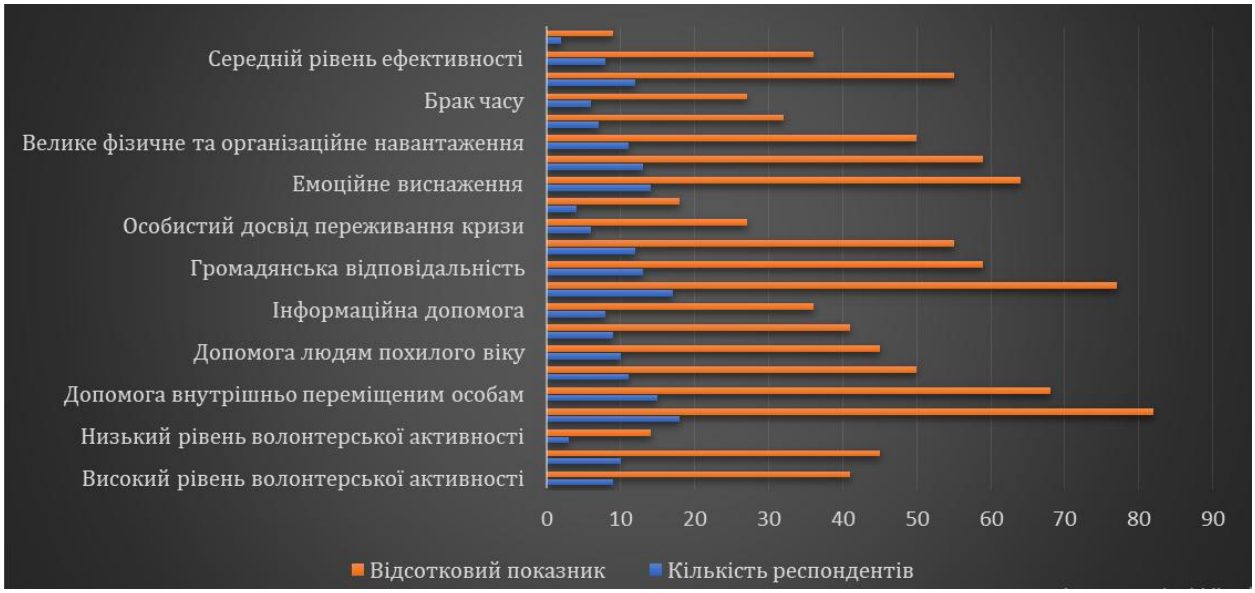

Рис. 2.1. Узагальнені результати дослідження волонтерської діяльності у кризових ситуаціях

Аналіз рисунка 2.1 показує, що волонтерська діяльність у кризових умовах поєднує високий рівень громадської активності, широкий спектр напрямів допомоги та виражену гуманістичну мотивацію учасників. Водночас результати дослідження вказують на необхідність підтримки самих волонтерів, особливо у питаннях профілактики емоційного виснаження та організації стабільної системи допомоги.

Другим етапом емпіричного дослідження стало проведення спостереження за особливостями волонтерської діяльності у кризових ситуаціях. Використання цього методу дозволило не лише доповнити результати опитування, а й побачити практичні аспекти організації волонтерської допомоги безпосередньо у процесі взаємодії з людьми, які перебувають у складних життєвих

обставинах.

Спостереження проводилося під час діяльності волонтерів організацій «Червоний Хрест» та «Карітас» у м. Миколаїв. У центрі уваги перебували особливості координації роботи волонтерських груп, взаємодія між учасниками команди, характер спілкування з отримувачами допомоги, рівень емоційного навантаження та труднощі, які виникають у процесі надання соціальної підтримки.

Під час дослідження стало помітно, що волонтерська діяльність у кризових умовах вимагає високого рівня організованості та швидкого реагування на зміну ситуації. Волонтери часто працюють у середовищі, де потреби людей можуть змінюватися дуже швидко, а обсяг запитів на допомогу значно перевищує наявні ресурси. Через це велике значення має здатність команди координувати дії, підтримувати внутрішню комунікацію та оперативно розподіляти обов’язки.

Результати спостереження показали, що у більшості випадків волонтерська діяльність характеризується достатньо високим рівнем організації. Високий рівень організованості роботи було зафіксовано у 10 випадках, що становить 45 % від загальної кількості спостережень. У таких ситуаціях простежувалися чітка координація дій, розподіл функцій між волонтерами, взаємопідтримка всередині команди та швидке реагування на потреби отримувачів допомоги.

Середній рівень організації було виявлено у 9 випадках, що становить 41 %. У цих ситуаціях волонтерська діяльність загалом залишалася ефективною, однак періодично виникали труднощі з розподілом обов’язків, координацією роботи або нестачею ресурсів. Найчастіше такі ситуації спостерігалися під час великого навантаження або значного потоку людей, які потребували допомоги.

Низький рівень організованості зафіксовано у 3 випадках, що становить 14 %. У таких ситуаціях спостерігалася перевтома учасників команди, недостатня координація дій або труднощі в оперативному реагуванні на запити населення. Водночас навіть за наявності певних організаційних складнощів волонтери продовжували виконувати свої обов’язки та намагалися підтримувати людей у

кризових умовах.

Особливо важливим аспектом спостереження стала взаємодія волонтерів з отримувачами допомоги. Під час дослідження було помітно, що більшість волонтерів намагаються підтримувати доброзичливий стиль спілкування, демонструють терплячість, уважність і повагу до людей, які звертаються по допомогу.

Високий рівень позитивної взаємодії з отримувачами допомоги було зафіксовано у 12 випадках, що становить 55 %. Волонтери не обмежувалися лише передачею гуманітарної допомоги, а приділяли увагу емоційному стану людей, намагалися пояснювати інформацію спокійно та підтримувати психологічний контакт.

Середній рівень взаємодії було виявлено у 8 випадках, що становить 36 %. У таких ситуаціях спілкування залишалося загалом коректним, однак через високе навантаження або велику кількість людей волонтери не завжди мали можливість приділити достатньо уваги кожному отримувачу допомоги.

Низький рівень взаємодії було зафіксовано у 2 випадках, що становить 9 %. Такі ситуації були пов’язані переважно з емоційною втомою або надмірним навантаженням на волонтерів, а не з байдужим ставленням до людей.

Під час спостереження особливо помітним стало емоційне навантаження, яке супроводжує волонтерську діяльність у кризових ситуаціях. Волонтери постійно контактують із людьми, які переживають втрату житла, вимушене переміщення, матеріальні труднощі, страх або невизначеність. Через це навіть за високої мотивації учасники волонтерських команд можуть поступово виснажуватися психологічно.

Високий рівень емоційного напруження було зафіксовано у 13 випадках, що становить 59 %. У таких ситуаціях спостерігалися ознаки втоми, емоційного перевантаження, потреби у відпочинку або психологічному відновленні. Частина волонтерів намагалася приховувати власне виснаження, продовжуючи працювати навіть за умов перевтоми.

Середній рівень емоційного навантаження було виявлено у 7 випадках, що

становить 32 %. Волонтери загалом зберігали емоційну стійкість, однак періодично демонстрували втому або психологічне напруження.

Низький рівень емоційного навантаження спостерігався лише у 2 випадках, що становить 9 %. Зазвичай це стосувалося волонтерів, які мали менше навантаження або були залучені до короткотривалих видів допомоги.

Отримані результати дозволяють говорити про те, що проблема емоційного виснаження є однією з найбільш актуальних у волонтерській діяльності. Волонтери часто зосереджуються на потребах інших людей і значно рідше звертають увагу на власний психологічний стан. Проте без належної підтримки постійне емоційне навантаження може призводити до вигорання, втрати мотивації та зниження ефективності допомоги.

Разом із труднощами під час спостереження були помітні й позитивні аспекти волонтерської діяльності. Найбільш вираженими серед них стали взаємопідтримка всередині команди, готовність швидко реагувати на потреби людей, гнучкість у вирішенні практичних питань та високий рівень емпатії у взаємодії з населенням. Для узагальнення результатів спостереження доцільно подати їх у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Результати спостереження за особливостями волонтерської діяльності у кризових ситуаціях

Показники спостереження	**Кількість випадків**	**Відсотковий показник**
Рівень організації волонтерської діяльності		
Високий рівень	10	45 %
Середній рівень	9	41 %
Низький рівень	3	14 %
Рівень взаємодії з отримувачами допомоги		
Високий рівень	12	55 %
Середній рівень	8	36 %
Низький рівень	2	9 %
Рівень емоційного навантаження волонтерів		
Високий рівень	13	59 %
Середній рівень	7	32 %
Низький рівень	2	9 %

Дані таблиці 2.2 показують, що волонтерська діяльність у кризових ситуаціях загалом характеризується достатньо високим рівнем організації та позитивною взаємодією з населенням. Водночас дослідження підтвердило наявність значного емоційного навантаження на самих волонтерів.

Для більш наочного представлення результатів доцільно подати їх у вигляді діаграми.

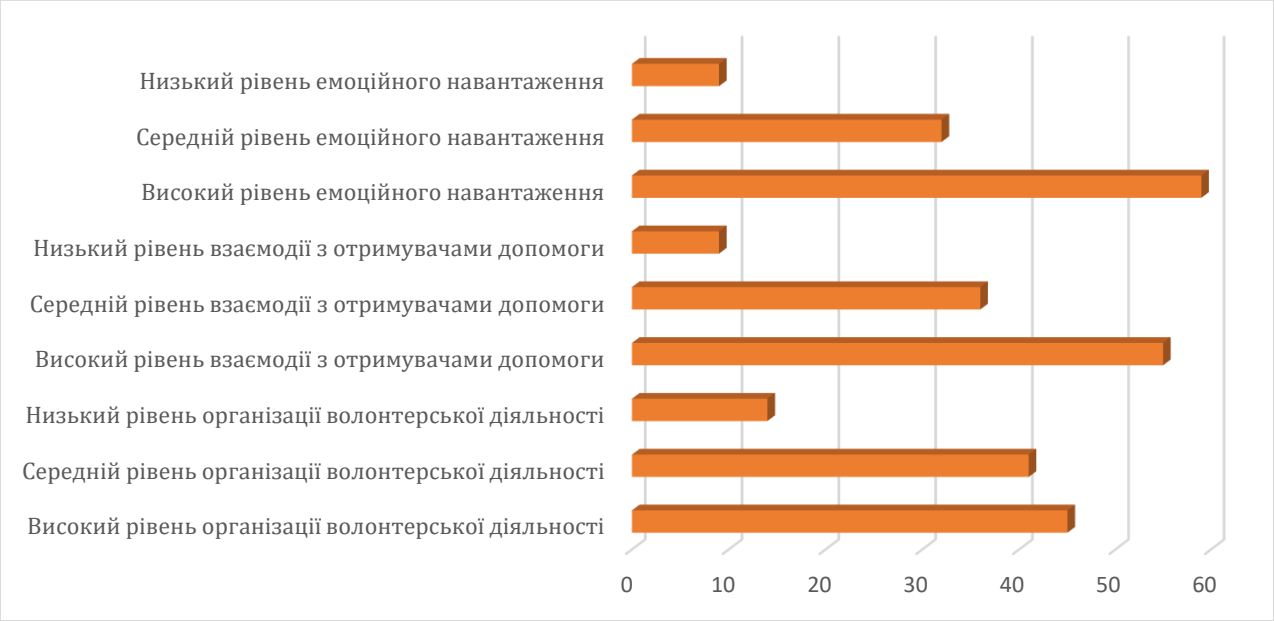

Рис. 2.2. Результати спостереження за особливостями волонтерської діяльності у кризових ситуаціях

Аналіз рисунка 2.2 дозволяє побачити, що найбільш вираженим показником є високий рівень емоційного навантаження на волонтерів. Це свідчить про необхідність психологічної підтримки волонтерських команд, профілактики емоційного вигорання та створення умов для відновлення ресурсів самих учасників волонтерської діяльності.

Таким чином, результати спостереження підтвердили, що волонтерська діяльність у кризових ситуаціях є складним багаторівневим процесом, який поєднує організаційну, комунікативну та емоційно підтримувальну складові. Волонтери виконують не лише функцію надання матеріальної допомоги, а й часто стають для людей джерелом психологічної підтримки, відчуття безпеки

та соціальної включеності. Водночас ефективність такої діяльності значною мірою залежить від рівня координації роботи, наявності ресурсів та уваги до психологічного стану самих волонтерів.

Наступним етапом емпіричного дослідження стало проведення кореляційного аналізу, спрямованого на визначення взаємозв'язку між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки населення у кризових ситуаціях. Для статистичної обробки результатів було використано коефіцієнт кореляції Пірсона, який дозволив встановити силу та напрям зв'язку між досліджуваними показниками.

Під час аналізу результатів було встановлено, що між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки існує помірний прямий кореляційний зв'язок ($r = 0,71$). Отриманий показник свідчить про те, що зі зростанням рівня волонтерської активності ефективність соціальної підтримки населення також підвищується.

Практично це означає, що регулярна участь волонтерів у діяльності, стабільне виконання завдань, готовність працювати у складних умовах та активна взаємодія всередині волонтерської команди позитивно впливають на якість допомоги людям, які перебувають у кризових ситуаціях.

Під час дослідження було помітно, що найбільш ефективною є діяльність тих волонтерських груп, де простежується чітка координація роботи, розподіл обов'язків та взаємопідтримка між учасниками. У таких командах допомога населенню надається швидше, організованіше та більш адресно.

Під час аналізу також було встановлено взаємозв'язок між рівнем емоційного навантаження волонтерів та ефективністю їхньої діяльності. Результати показали помірний обернений кореляційний зв'язок ($r = –0,58$). Це означає, що зі зростанням емоційного виснаження ефективність волонтерської діяльності поступово знижується.

Такий результат є цілком закономірним, оскільки постійне психологічне напруження, перевтома та емоційне виснаження можуть негативно впливати на здатність волонтерів підтримувати високий рівень організованості, комунікації

та емоційної включеності у процес допомоги.

У процесі спостереження було помітно, що волонтери, які тривалий час працюють без достатнього відпочинку та психологічного відновлення, частіше демонструють втому, зниження концентрації уваги та труднощі в емоційній взаємодії з отримувачами допомоги. Саме тому підтримка самих волонтерів є важливою умовою ефективної організації соціальної допомоги у кризових ситуаціях.

Під час кореляційного аналізу також було виявлено прямий зв'язок між рівнем організації волонтерської діяльності та ефективністю соціальної підтримки ($r = 0,67$). Отримані результати дозволяють говорити про те, що чітка координація дій, налагоджена комунікація всередині команди та зрозумілий розподіл функцій позитивно впливають на результативність допомоги населенню.

У тих волонтерських командах, де простежується достатній рівень взаємодії та організаційної узгодженості, допомога надається швидше, зменшується ризик дублювання завдань, а отримувачі підтримки рідше залишаються поза увагою.

Водночас проведений аналіз показав, що навіть за високої мотивації волонтерів недостатня увага до їхнього психологічного стану може поступово знижувати ефективність діяльності. Саме тому сучасна система організації волонтерської допомоги повинна включати не лише механізми підтримки населення, а й заходи профілактики емоційного вигорання серед самих волонтерів.

Для узагальнення результатів кореляційного аналізу доцільно подати їх у таблиці 2.3.

Дані таблиці 2.3 показують, що між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки існує позитивний статистичний взаємозв'язок. Найбільш вираженим виявився зв'язок між активністю волонтерів та результативністю допомоги населенню.

Таблиця 2.3

Взаємозв’язок між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки населення

Досліджувані показники	**Значення коефіцієнта Пірсона (r)**	**Характер зв’язку**
Рівень волонтерської активності та ефективність соціальної підтримки	0,71	Помірний прямий зв’язок
Рівень емоційного навантаження та ефективність волонтерської діяльності	–0,58	Помірний обернений зв’язок
Рівень організації волонтерської діяльності та ефективність допомоги	0,67	Помірний прямий зв’язок

Для більш наочного представлення результатів кореляційного аналізу доцільно подати їх у вигляді діаграми (рис. 2.3.)

Аналіз рисунка 2.3 дозволяє побачити, що підвищення рівня волонтерської активності та організованості діяльності позитивно впливає на ефективність соціальної підтримки. Водночас високий рівень емоційного навантаження може поступово знижувати результативність допомоги та ускладнювати діяльність волонтерських команд.

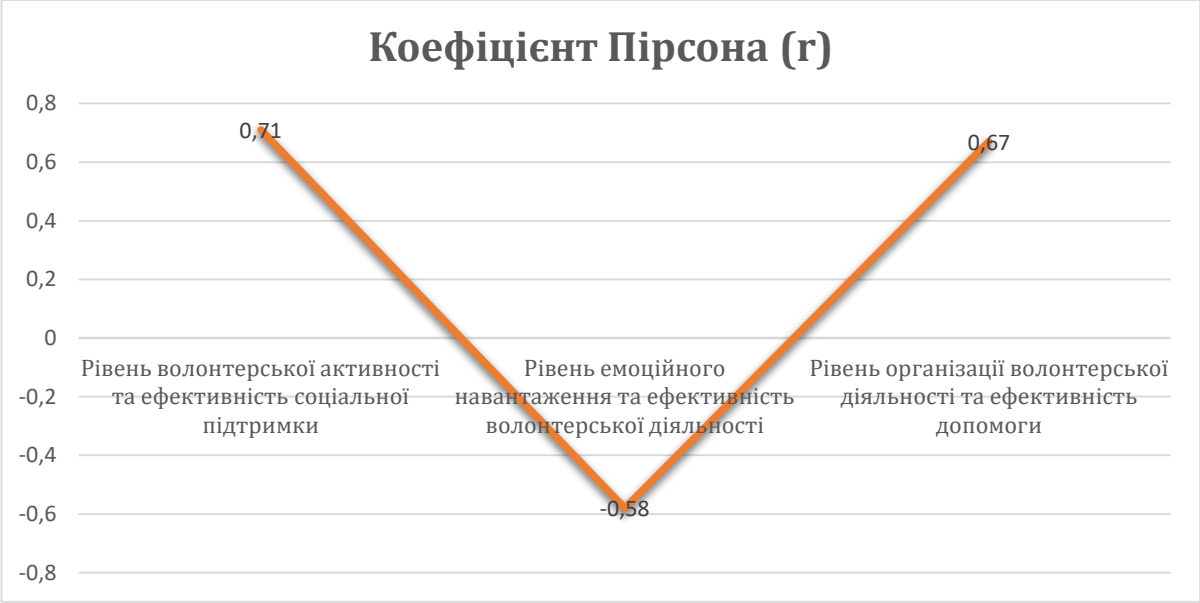

Рис. 2.3. Взаємозв’язок між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки населення

Таким чином, результати кореляційного аналізу підтвердили, що волонтерська діяльність є важливим ресурсом соціальної підтримки населення у кризових ситуаціях. Її ефективність значною мірою залежить від рівня залученості волонтерів, організації роботи та психологічної стійкості учасників діяльності. Для забезпечення стабільної та результативної волонтерської допомоги необхідно не лише підтримувати високий рівень громадської активності, а й створювати умови для емоційного відновлення та підтримки самих волонтерів.

2.3 Напрями вдосконалення волонтерської діяльності в умовах сучасних соціальних викликів

Результати проведеного дослідження показали, що волонтерська діяльність у кризових ситуаціях сьогодні виконує значно ширші функції, ніж просто надання гуманітарної допомоги. У сучасних умовах волонтерство стало важливим механізмом соціальної підтримки населення, способом мобілізації громадських ресурсів та одним із чинників суспільної стійкості. Особливо помітною ця роль стала в умовах війни, масового переміщення населення, економічної нестабільності та постійного психологічного напруження, яке переживає значна частина громадян.

Проведене дослідження засвідчило, що волонтери не лише забезпечують людей необхідними матеріальними ресурсами, а й часто виконують функцію емоційної підтримки, посередництва, інформування та соціального супроводу. Водночас результати опитування та спостереження показали, що сама система волонтерської діяльності потребує вдосконалення.

Найбільш помітними проблемами залишаються емоційне виснаження волонтерів, нестача ресурсів, високе організаційне навантаження та потреба у більш ефективній координації роботи.

Саме тому вдосконалення волонтерської діяльності повинно розглядатися

не лише як питання збільшення обсягів допомоги, а як комплексний процес розвитку системи соціальної підтримки в умовах сучасних соціальних викликів.

Одним із найбільш актуальних напрямів удосконалення волонтерської діяльності є посилення координації між волонтерськими організаціями, громадськими ініціативами, соціальними службами та місцевими громадами.

У кризових ситуаціях потреба у допомозі часто виникає дуже швидко. Через це волонтери змушені діяти в умовах дефіциту часу та високого навантаження. Якщо система координації є недостатньо організованою, виникає ризик дублювання допомоги в одних напрямках та одночасного ігнорування інших потреб населення.

Під час дослідження було помітно, що найбільш ефективною є діяльність тих волонтерських команд, де існує чіткий розподіл обов'язків, налагоджена внутрішня комунікація та взаємодія між різними учасниками процесу допомоги. Натомість недостатня організаційна узгодженість може призводити до перевтоми волонтерів, втрати ресурсів та зниження ефективності соціальної підтримки.

Волонтерська діяльність у кризових умовах потребує не хаотичної активності, а системної взаємодії та координації.

Удосконалення системи координації повинно включати:

1. Створення єдиних інформаційних платформ для обміну даними між волонтерськими організаціями.
2. Налагодження співпраці між громадськими ініціативами та соціальними службами.
3. Формування чітких алгоритмів реагування у кризових ситуаціях.
4. Розподіл напрямів допомоги між організаціями для уникнення дублювання діяльності.
5. Розвиток локальних координаційних центрів підтримки населення.

Для узагальнення основних напрямів координації доцільно подати таблицю 2.4.

Таблиця 2.4

Напрями вдосконалення координації волонтерської діяльності

Напрям удосконалення	**Зміст діяльності**	**Очікуваний результат**
Інформаційна координація	Обмін інформацією між організаціями	Швидше реагування на потреби населення
Розподіл функцій	Закріплення окремих напрямів допомоги	Уникнення дублювання роботи
Взаємодія з громадами	Співпраця з місцевими службами та громадами	Краще виявлення потреб населення
Координація ресурсів	Спільний розподіл гуманітарної допомоги	Ефективніше використання ресурсів
Організаційна підтримка	Створення координаційних центрів	Підвищення стабільності волонтерської роботи

Джерело: розроблено автором

Дані таблиці 2.4 показують, що ефективність волонтерської діяльності значною мірою залежить від рівня організації взаємодії між усіма учасниками процесу соціальної підтримки.

Результати проведеного дослідження показали, що однією з найбільш серйозних проблем волонтерської діяльності є емоційне виснаження. Волонтери постійно контактують із людським болем, втратами, страхом, невизначеністю та складними життєвими ситуаціями. Через це навіть висока мотивація не завжди захищає від психологічної перевтоми.

Частина волонтерів звикає ігнорувати власний емоційний стан, вважаючи, що допомога іншим є важливішою за власне самопочуття. Проте постійне накопичення напруження може призводити до емоційного вигорання, втрати мотивації, дратівливості, апатії та навіть відмови від подальшої участі у волонтерській діяльності.

Підтримка волонтерів є не менш важливою, ніж підтримка людей, яким вони допомагають.

Саме тому одним із ключових напрямів удосконалення волонтерської діяльності має стати система психологічної підтримки учасників волонтерських команд.

Така підтримка повинна включати:

1. *Проведення психологічних консультацій для волонтерів.*
2. *Організацію груп емоційної підтримки.*
3. *Проведення тренінгів із профілактики вигорання.*
4. *Формування культури турботи про власний психологічний стан.*
5. *Створення можливостей для відпочинку та відновлення.*
6. *Раціональний розподіл навантаження між учасниками команди.*

Під час дослідження було помітно, що найбільш стійкими виявляються ті волонтерські команди, де існує атмосфера взаємопідтримки, відкритої комунікації та розуміння того, що психологічна втома є нормальною реакцією на складні умови діяльності.

Для узагальнення напрямів психологічної підтримки доцільно подати схему (рис. 2.4.)

Рис. 2.4. Система психологічної підтримки волонтерів

Сучасне волонтерство дедалі більше потребує поєднання мотивації та практичної підготовки.

Аналіз схеми показує, що психологічна підтримка волонтерів повинна бути системною, а не ситуативною. Її головне завдання полягає не лише у подоланні наслідків перевтоми, а й у профілактиці емоційного виснаження. Крім того, така система підтримки має враховувати, що волонтери часто допомагають іншим, відкладаючи власні переживання та втому на другий план. Тому турбота про їхній психологічний стан є не додатковою умовою, а необхідною частиною якісної волонтерської діяльності. Коли людина має можливість відновлювати сили, отримувати емоційну підтримку й відчувати цінність своєї праці, вона довше зберігає внутрішню стійкість і здатність допомагати іншим.

Сучасні кризові ситуації потребують від волонтерів не лише бажання допомагати, а й певного рівня підготовки. Частина труднощів, виявлених під час дослідження, пов’язана саме з недостатністю практичних навичок у сфері кризової комунікації, психологічної підтримки, організації допомоги та взаємодії з людьми у стресовому стані.

У кризових умовах волонтеру часто доводиться працювати з людьми, які пережили втрату житла, вимушене переміщення, травматичний досвід або сильне емоційне напруження. Через це недостатньо лише передати гуманітарну допомогу. Важливо також уміти підтримати людину психологічно, уникнути конфліктної взаємодії та правильно реагувати на емоційні прояви.

Удосконалення професійної підготовки волонтерів повинно передбачати:

1. Навчання навичкам кризової комунікації.
2. Ознайомлення з основами психологічної підтримки.
3. Навчання роботі з вразливими категоріями населення.
4. Розвиток навичок командної взаємодії.
5. Формування навичок організації гуманітарної допомоги.
6. Ознайомлення з принципами етичної взаємодії.
7. Підготовку до роботи у ситуаціях високого емоційного навантаження.

Для узагальнення напрямів професійної підготовки волонтерів подамо таблицю 2.5.

Таблиця 2.5

Основні напрями професійної підготовки волонтерів

Напрям підготовки	**Зміст навчання**	**Практичне значення**
Кризова комунікація	Особливості спілкування у стресових ситуаціях	Зниження конфліктності та напруження
Основи психологічної підтримки	Навички емоційної підтримки населення	Підвищення якості взаємодії
Робота з вразливими групами	Особливості допомоги дітям, літнім людям, ВПО	Більш адресна підтримка
Командна взаємодія	Розподіл функцій та координація роботи	Підвищення організованості діяльності
Профілактика вигорання	Методи саморегуляції та відновлення	Збереження психологічної стійкості

Джерело: розроблено автором

Дані таблиці 2.5 демонструють, що професійна підготовка волонтерів сприяє не лише підвищенню ефективності допомоги, а й зменшенню емоційного навантаження на самих учасників діяльності.

Сучасні соціальні виклики суттєво змінили організацію волонтерської діяльності. Значна частина комунікації, збору ресурсів, координації допомоги та інформування населення сьогодні здійснюється за допомогою цифрових технологій.

Під час кризових ситуацій швидкість отримання інформації часто визначає ефективність допомоги. Через це розвиток цифрових ресурсів є одним із важливих напрямів удосконалення волонтерської діяльності.

Особливе значення мають:

1. Онлайн-платформи координації допомоги.
2. Електронні бази потреб населення.
3. Цифрові системи обліку гуманітарної допомоги.
4. Соціальні мережі для інформування населення.
5. Онлайн-комунікація між волонтерськими командами.

6. Використання цифрових карт та логістичних ресурсів.

Водночас цифровізація волонтерської діяльності створює і нові виклики. Йдеться про ризики інформаційного перевантаження, поширення недостовірної інформації, емоційне виснаження через постійне перебування в інформаційному полі та потребу у цифровій грамотності.

Одним із перспективних напрямів є посилення співпраці між волонтерськими організаціями, закладами соціальної сфери, медичними установами, освітніми закладами та місцевими громадами.

У кризових ситуаціях жодна організація не може повністю охопити всі потреби населення самостійно. Саме тому партнерська взаємодія дозволяє об’єднувати ресурси, обмінюватися інформацією та забезпечувати більш комплексну підтримку людей.

Найефективнішою є така система допомоги, у якій волонтерська діяльність не існує ізольовано, а є частиною ширшої мережі соціальної підтримки.

Особливу роль у цьому процесі можуть відігравати соціальні працівники, які здатні координувати взаємодію між різними структурами та допомагати у виявленні потреб населення.

Ще одним важливим напрямом є формування позитивного ставлення суспільства до волонтерської діяльності та розвиток культури громадської участі.

Під час кризових ситуацій волонтерство часто стає символом взаємодопомоги, соціальної відповідальності та згуртованості громади. Водночас для стабільного розвитку волонтерського руху необхідно підтримувати мотивацію людей до участі у громадських ініціативах, популяризувати цінності взаємопідтримки та розширювати можливості для залучення нових учасників.

Важливе значення мають:

1. Інформаційні кампанії щодо ролі волонтерства.
2. Популяризація історій успішної допомоги.

3. Залучення молоді до громадських ініціатив.
4. Проведення навчальних та просвітницьких заходів.
5. Визнання внеску волонтерів у підтримку населення.

Для узагальнення основних напрямів удосконалення волонтерської діяльності доцільно подати таблицю 2.6.

Таблиця 2.6

Напрями вдосконалення волонтерської діяльності в умовах сучасних соціальних викликів

Напрям удосконалення	**Основний зміст**	**Очікуваний результат**
Посилення координації	Взаємодія організацій та громад	Підвищення ефективності допомоги
Психологічна підтримка волонтерів	Профілактика вигорання	Збереження стійкості волонтерських команд
Професійна підготовка	Навчання та розвиток навичок	Підвищення якості допомоги
Розвиток цифрових ресурсів	Онлайн-координація та інформування	Швидше реагування на потреби населення
Партнерська взаємодія	Співпраця із соціальними інституціями	Комплексна підтримка населення
Популяризація волонтерства	Формування культури громадської участі	Розширення волонтерського руху

Джерело: розроблено автором

Дані таблиці 2.6 показують, що вдосконалення волонтерської діяльності має комплексний характер і потребує поєднання організаційних, психологічних, інформаційних та соціально-практичних заходів.

Таким чином, сучасні соціальні виклики суттєво змінюють роль волонтерської діяльності у суспільстві. Волонтерство сьогодні є не лише формою благодійної допомоги, а й важливим механізмом соціальної підтримки населення, згуртування громади та підвищення суспільної стійкості. Водночас результати дослідження показали, що ефективність волонтерської діяльності

значною мірою залежить від рівня координації роботи, підтримки самих волонтерів, професійної підготовки та розвитку партнерської взаємодії між різними соціальними структурами.

Удосконалення волонтерської діяльності повинно бути спрямоване не лише на збільшення обсягів допомоги, а й на створення стійкої системи соціальної підтримки, здатної ефективно реагувати на сучасні кризові виклики.

Висновки до 2 розділу

У другому розділі кваліфікаційної роботи було досліджено практичні аспекти волонтерської діяльності як ресурсу соціальної підтримки населення у кризових ситуаціях. Проведений аналіз дозволив комплексно охарактеризувати особливості організації волонтерської допомоги, визначити рівень залученості волонтерів до діяльності, з’ясувати основні труднощі, з якими вони стикаються, а також окреслити напрями вдосконалення волонтерської діяльності в умовах сучасних соціальних викликів.

У процесі організації емпіричного дослідження було використано метод опитування та метод спостереження. Опитування дозволило дослідити рівень волонтерської активності, основні напрями допомоги, мотивацію волонтерської діяльності та оцінку ефективності соціальної підтримки населення у кризових умовах. Метод спостереження дав можливість проаналізувати особливості організації волонтерської роботи, специфіку взаємодії волонтерів із різними категоріями населення та труднощі, які виникають у процесі надання допомоги. Для статистичної обробки результатів було застосовано коефіцієнт кореляції Пірсона, який дозволив встановити взаємозв’язок між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки.

Результати проведеного дослідження показали, що більшість учасників мають середній та високий рівень волонтерської активності. Це свідчить про достатньо стійку залученість волонтерів до підтримки населення у кризових

ситуаціях. Найбільш поширеним напрямом волонтерської допомоги виявилася гуманітарна підтримка населення. Водночас значна частина волонтерів також бере участь у допомозі внутрішньо переміщеним особам, наданні психологічної підтримки, роботі з людьми похилого віку та сім'ями з дітьми.

Під час аналізу мотивації волонтерської діяльності було встановлено, що провідними мотивами участі у волонтерстві є бажання допомогти людям, громадянська відповідальність та прагнення бути корисними у складний для суспільства період. Отримані результати показали, що волонтерська діяльність має виражений гуманістичний характер і ґрунтується переважно на внутрішній мотивації учасників.

Разом із позитивними аспектами волонтерської діяльності дослідження виявило й низку проблем. Найбільш поширеними труднощами стали емоційне виснаження, нестача ресурсів, значне фізичне та організаційне навантаження. Під час спостереження було помітно, що постійна взаємодія з людьми, які перебувають у кризовому стані, створює високий рівень психологічного напруження для самих волонтерів. Це підтверджує необхідність розвитку системи психологічної підтримки волонтерських команд та профілактики емоційного вигорання.

Результати кореляційного аналізу засвідчили наявність прямого взаємозв'язку між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки населення. Було встановлено, що зі зростанням рівня активності та організованості волонтерської діяльності ефективність допомоги населенню підвищується. Водночас виявлено обернений зв'язок між рівнем емоційного навантаження та результативністю діяльності волонтерів. Це свідчить про те, що психологічне виснаження може негативно впливати на якість соціальної підтримки та стійкість волонтерських команд.

На основі результатів дослідження було визначено основні напрями вдосконалення волонтерської діяльності в умовах сучасних соціальних викликів. До них належать посилення координації між волонтерськими організаціями та соціальними інституціями, розвиток системи психологічної

підтримки волонтерів, удосконалення професійної підготовки учасників волонтерської діяльності, розширення цифрових ресурсів координації допомоги, а також формування культури суспільної підтримки волонтерства.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що волонтерська діяльність у сучасних кризових умовах є важливим ресурсом соціальної підтримки населення та одним із чинників суспільної стійкості. Ефективність волонтерської допомоги значною мірою залежить не лише від наявності матеріальних ресурсів, а й від рівня організації діяльності, психологічної стійкості волонтерів, якості комунікації та здатності швидко реагувати на потреби людей.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне та практичне дослідження волонтерської діяльності як ресурсу соціальної підтримки населення у кризових ситуаціях. Аналіз наукової літератури, нормативно-правових джерел та результатів емпіричного дослідження дозволив комплексно охарактеризувати особливості волонтерської діяльності в сучасних умовах, визначити її роль у системі соціальної підтримки населення та окреслити перспективні напрями вдосконалення волонтерського руху в Україні.

У процесі теоретичного аналізу встановлено, що волонтерська діяльність є складним багатогранним суспільним феноменом, який поєднує соціальний, гуманістичний, психологічний та громадянський аспекти. Волонтерство ґрунтується на принципах добровільності, безоплатності, соціальної відповідальності, солідарності та взаємодопомоги.

У сучасних умовах воно перестало бути лише формою благодійної підтримки та перетворилося на важливий механізм громадянської самоорганізації, соціальної мобілізації та підтримки населення у кризових ситуаціях. Теоретичний аналіз показав, що волонтерська діяльність сприяє розвитку громадянського суспільства, формуванню культури суспільної участі та зміцненню соціальної згуртованості.

Дослідження кризових ситуацій як чинника актуалізації соціальної підтримки населення дозволило встановити, що сучасні суспільні виклики суттєво впливають на життєдіяльність людини та функціонування соціальних інститутів. Воєнні дії, гуманітарні кризи, вимушене переміщення населення, економічна нестабільність та психологічне виснаження формують потребу у комплексній соціальній підтримці.

Соціальна допомога у кризових умовах охоплює матеріальні, психологічні, інформаційні, соціально-побутові та комунікативні напрями підтримки. Встановлено, що саме волонтерські організації та громадські ініціативи часто забезпечують найбільш оперативне реагування на потреби населення, особливо

в умовах високого соціального навантаження та обмеженості ресурсів.

У ході аналізу становлення та розвитку волонтерського руху в Україні з'ясовано, що активізація волонтерської діяльності безпосередньо пов'язана із суспільними кризами та процесами громадянської мобілізації. Особливо значущими етапами розвитку волонтерства стали події Революції Гідності, початок військової агресії російської федерації у 2014 році та повномасштабне вторгнення у 2022 році. Саме в цей період волонтерський рух набув масштабного характеру та став одним із ключових механізмів підтримки населення й військових. Встановлено, що сучасне українське волонтерство характеризується високим рівнем громадянської активності, здатністю до швидкої самоорганізації та значним рівнем суспільної довіри.

У практичній частині роботи було проведено емпіричне дослідження особливостей волонтерської діяльності у кризових ситуаціях. Для збору емпіричної інформації використано метод опитування та метод спостереження. Опитування дозволило визначити рівень волонтерської активності, основні напрями допомоги, мотивацію волонтерської діяльності та оцінити ефективність соціальної підтримки населення.

Метод спостереження забезпечив можливість проаналізувати особливості організації волонтерської діяльності, взаємодію волонтерів із різними категоріями населення та труднощі, які виникають у процесі надання допомоги. Для статистичної обробки результатів було застосовано коефіцієнт кореляції Пірсона.

Результати дослідження показали, що більшість волонтерів мають середній та високий рівень залученості до волонтерської діяльності. Найбільш поширеними напрямами допомоги виявилися гуманітарна підтримка населення, допомога внутрішньо переміщеним особам, психологічна підтримка та підтримка людей похилого віку. Провідними мотивами волонтерської діяльності стали бажання допомогти людям, громадянська відповідальність та прагнення бути корисними суспільству.

У процесі дослідження встановлено, що поряд із позитивними аспектами

волонтерської діяльності існує низка труднощів, які впливають на ефективність допомоги. Найбільш поширеними проблемами виявилися емоційне виснаження волонтерів, нестача ресурсів, велике організаційне навантаження та труднощі координації діяльності. Спостереження показало, що постійна взаємодія з людьми, які перебувають у кризовому стані, створює високий рівень психологічного напруження та ризик емоційного вигорання.

Результати кореляційного аналізу підтвердили наявність прямого взаємозв'язку між рівнем волонтерської активності та ефективністю соціальної підтримки населення.

Встановлено, що зі зростанням рівня організованості та активності волонтерської діяльності підвищується результативність допомоги. Водночас виявлено обернений зв'язок між рівнем емоційного навантаження та ефективністю діяльності волонтерів. Це дозволяє зробити висновок, що психологічний стан волонтерів безпосередньо впливає на якість соціальної підтримки населення.

На основі результатів теоретичного та емпіричного дослідження визначено основні напрями вдосконалення волонтерської діяльності в умовах сучасних соціальних викликів. До них належать посилення координації між волонтерськими організаціями та соціальними інституціями, розвиток системи психологічної підтримки волонтерів, удосконалення професійної підготовки учасників волонтерської діяльності, розширення цифрових ресурсів координації допомоги та формування культури суспільної підтримки волонтерства.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що волонтерська діяльність у сучасних умовах є важливим ресурсом соціальної підтримки населення та одним із чинників суспільної стійкості. Волонтерський рух в Україні продемонстрував високий рівень громадянської самоорганізації, готовність суспільства до взаємодопомоги та здатність ефективно реагувати на кризові виклики.

Водночас результати дослідження підтвердили необхідність подальшого

розвитку системи підтримки волонтерської діяльності, оскільки її ефективність залежить не лише від мотивації учасників, а й від рівня організації, психологічної стійкості, ресурсного забезпечення та взаємодії з іншими соціальними інституціями.

Таким чином, волонтерська діяльність у кризових ситуаціях є не лише формою допомоги населенню, а важливим механізмом суспільної консолідації, підтримки соціальної стабільності та розвитку громадянського суспільства в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баковецька О. Волонтерський рух в Україні на сучасному етапі розвитку. *Літопис Волині*. 2020. № 23. С. 6–12.

2. Булах І.С. Психологія життєвих криз особистості: навчальний посібник. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 110 с.

3. Варій М. Й. Психологія: навч.пос. Київ: Центр учбової літератури. 2009. 288с

4. Васковець О. Базові принципи гуманітарної діяльності. URL : https://naub.oa.edu.ua/bazovi-pryntsypy-humanitarnoyi-diyalnosti/ (дата звернення: 14.03.2026).

5. Волонтерський рух в Україні. URL: http://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content_import/2015-0901_press_releases/data/ua/Documents/Presentations/report_vyshlisky.pdf (дата звернення: 14.03.2026).

6. Волонтерський рух в Україні: історія та сучасність / за ред. С. В. Коваленка. Одеса: Видавництво «Астропринт», 2019. 320 с.

7. Волонтерство в Україні: досвід і перспективи / за ред. О. В. Сушинського. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2017. 312 с.

8. Вайнола Р., Капська А., Комарова Н. та ін. Волонтерський рух в Україні: тенденції розвитку. Київ: Академпрес, 1999. 112 с.

9. Горєлов Д. М. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2015. 36 с.

10. Грига І., Брижовата О., Лілія Д., Лисенко О. Попередження і подолання стресу та вигоряння у волонтерів. *Соціальна робота в Україні*. Київ, 2000. С. 145–172.

11. Грищенко Н. І. Волонтерський рух в сучасній Україні як стратегія розвитку молодіжного лідерства. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2018. Вип. 2(38). С. 152–160.

12. Громадянське суспільство та волонтерство: теоретичні та практичні

аспекти / за ред. О. М. Бойка. Київ: Видавництво «Юридична думка», 2020. 276 с.

13. Жаровська І. М. Історія виникнення й розвитку міжнародного гуманітарного права. *Наук. вісник Херсон. держ. ун-ту.* Випуск 1. Том. 1. 2015. С. 12–13.

14. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року № 5073-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text (дата звернення: 11.03.2026).

15. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року № 3236-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text (дата звернення: 17.03.2026).

16. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text (дата звернення: 19.03.2026).

17. Іванова Т. М. Волонтерська діяльність як елемент соціальної роботи в умовах війни. *Журнал соціальної роботи*. 2018. Т. 15, № 4. С. 67–74.

18. Коваленко О. В. Інформаційна політика волонтерських організацій в умовах війни. *Журнал медіа та комунікацій*. 2020. Т. 18, № 3. С. 112–119.

19. Кокун О.М. Візнюк І.М., Пайкуш М.А., Долинний С.С., Ордатій А.В., Карімулін Р.Ф. Ментальне здоров'я волонтерів: генез психосоматичних порушень в умовах ПТСР. For citation: Emergency Medicine (Ukraine). 2024. 20(8). С. 717-724. doi: 10.22141/2224-0586.20.8.2024.1807.

20. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Волонтерство в умовах війни: досвід та перспективи», Київ, 2018 р. Київ: НТУУ «КПІ», 2019. 120 с.

21. Матвієнко Л.І., Алексейченко К.С. Особистість волонтера у психологічному вимірі: ціннісно-мотиваційний аспект (надання соціальних послуг вразливим верствам населення). *Соціологія і психологія праці та зайнятості населення.* 2016. № 1. С. 59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2016_1_14 (дата звернення: 19.03.2026).

22. Матійчук А. В. Волонтерська діяльність як детермінанта розвитку громадянського суспільства. *Грані*. 2016. № 8 (136). С. 100–107.

23. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Доповідь про гуманітарну ситуацію в Україні. Женева: МКЧХ, 2023. 80 с.

24. Миронець С.М. Особливості психологічного забезпечення міжнародних гуманітарних місій: тези на конференцію рятувальників. *Матеріали 16-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції рятувальників* (23–24 верес. 2014 р.) Київ: ІДУЦЗ, 2014. С. 193.

25. Миронець С. М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні аспекти : монографія: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 712 с.

26. Молодіжне волонтерство в Україні: теорія і практика / за ред. І. В. Ковальчук. Львів: Видавництво «Літера ЛТД», 2016. 256 с.

27. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації волонтерської діяльності» від 15 грудня 2017 року № 1746. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1746739-17#Text (дата звернення: 22.03.2026).

28. Національний інститут стратегічних досліджень. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики. Київ: НІСД, 2015. 36 с.

29. Національний інститут стратегічних досліджень. Волонтерський рух в Україні: стан, проблеми, перспективи. Київ: НІСД, 2017. 48 с.

30. Панькова О.В., Касперова О.Ю., Іщенко О.В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум.* 2016. №2 (57). С. 30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2016_2_5. (дата звернення: 22.03.2026).

31. Петрова І. О. Роль волонтерства в розвитку громадянського суспільства в Україні. *Соціологічний журнал*. 2017. Т. 23, № 2. С. 45–52.

32. Погрібна В. Л. Волонтерський рух як ознака змін у ментальності українців. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія*

права, політологія, соціологія. 2016. Т. 1, № 28. С. 196–202.

33. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації волонтерської діяльності» від 29 червня 2016 року № 413. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 25.03.2026).

34. Сидоренко В. П. Волонтерство в умовах гуманітарної кризи: виклики та можливості. *Вісник соціальної роботи*. 2019. Т. 10, № 1. С. 89–96.

35. Соціальна робота та волонтерство: інтеграційний підхід / за ред. Н. М. Шевчук. Харків: Видавництво «Основа», 2018. 288 с.

36. Томчук О. А. Історичні аспекти виникнення волонтерського руху на допомогу Збройним Силам України у 2014 р. *Військово-науковий вісник*. 2017. Вип. 28. С. 207–215.

37. Український інститут соціальних досліджень. Соціологічне дослідження: ставлення населення до волонтерства. Київ: УІСД, 2020. 72 с.

38. Шевченко Л. І. Психологічна підтримка волонтерів: теоретичні та практичні аспекти. *Психологічний журнал*. 2021. Т. 34, № 2. С. 134–141.

39. Boichak, Olga; McKernan, Brian. Narratives of Volunteering and Social Change in Wartime Ukraine. Journal of Civil Society, 2024. DOI: 10.1177/17499755221127877SAGE Journals

40. Fedinec, Csilla. The Ukrainian Civil Volunteer Movement during Wartime (2014–2022). In: Ukraine's Patronal Democracy and the Russian Invasion. Budapest: Central European University Press, 2023. pp. 235–250. DOI: 10.1515/9789633866641-013University Press Library Open

41. Hurska-Kowalczyk, Liana. Characteristics of Volunteering in Ukraine after Euromaidan. Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Sectio K: Politologia, 2018, Vol. 25, Issue 2, pp. 117–125. DOI: 10.17951/k.2018.25.2.117-125

42. Oleynik, Anton. Volunteers in Ukraine: From Provision of Services to State- and Nation-Building. Journal of Civil Society, 2018, Vol. 14, Issue 4, pp. 364385. DOI: 10.1080/17448689.2018.1518771Tandfonline

43. Strachan, A.L. Lessons Learned from Humanitarian Interventions in Ukraine

(2014–2021). K4D Helpdesk Report. Brighton, UK: Institute of Development Studies, 2021.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для дослідження особливостей волонтерської діяльності у кризових ситуаціях

Шановний(а) учаснику(це)!

Просимо Вас взяти участь у дослідженні, присвяченому вивченню волонтерської діяльності як ресурсу соціальної підтримки у кризових ситуаціях.

Анкета є анонімною. Отримані результати будуть використані виключно в узагальненому вигляді для наукового дослідження.

Уважно прочитайте запитання та позначте варіант відповіді, який найбільше відповідає Вашій думці або досвіду.

Блок 1. Загальна інформація

№	Запитання	Варіанти відповідей
1.	Ваша стать	□ Жіноча □ Чоловіча
2.	Ваш вік	□ 18–25 років □ 26–35 років □ 36–45 років □ 46–55 років □ 56 років і більше
3.	У якій організації Ви здійснюєте волонтерську діяльність?	□ Червоний Хрест □ Карітас □ Інше _____
4.	Скільки часу Ви займаєтеся волонтерською діяльністю?	□ До 6 місяців □ 6 місяців – 1 рік □ 1–3 роки □ Понад 3 роки

Блок 2. Рівень волонтерської активності

№	Запитання	Варіанти відповідей
5.	Як часто Ви берете участь у волонтерській діяльності?	□ Щодня □ Кілька разів на тиждень □ Кілька разів на місяць □ Рідше
6.	Скільки часу в середньому Ви приділяєте	□ До 2 годин на

	волонтерству?	тиждень □ 3–5 годин □ 6–10 годин □ Понад 10 годин
7.	Чи вважаєте Ви себе активно залученим(ою) до волонтерської діяльності?	□ Так □ Частково □ Ні
8.	Чи брали Ви участь у волонтерських ініціативах до кризових подій?	□ Так □ Ні

Блок 3. Основні напрями волонтерської допомоги

№	Запитання	Варіанти відповідей
9.	Які види допомоги Ви надаєте найчастіше?	□ Гуманітарна допомога □ Психологічна підтримка □ Інформаційна допомога □ Допомога людям похилого віку □ Допомога дітям □ Організація зборів та логістики
10.	З якими категоріями населення Ви працюєте найчастіше?	□ Внутрішньо переміщені особи □ Люди похилого віку □ Сім’ї з дітьми □ Особи з інвалідністю □ Малозабезпечені сім’ї □ Інше _____
11.	Яка допомога, на Вашу думку, є найбільш затребуваною у кризових ситуаціях?	□ Матеріальна □ Психологічна □ Інформаційна □ Соціально-побутова □ Медична

Блок 4. Мотивація волонтерської діяльності

№	Запитання	Варіанти відповідей
12.	Що найбільше мотивує Вас займатися волонтерською діяльністю?	□ Бажання допомогти людям □ Громадянська відповідальність □ Особистий досвід переживання кризи

		□ Прагнення бути корисним(ою) □ Професійний інтерес
13.	Чи відчуваєте Ви емоційне задоволення від волонтерської діяльності?	□ Так □ Частково □ Ні
14.	Чи вплинула волонтерська діяльність на Ваше ставлення до людей?	□ Так □ Частково □ Ні

Блок 5. Труднощі волонтерської діяльності

№	Запитання	Варіанти відповідей
15.	З якими труднощами Ви стикаєтеся найчастіше?	□ Емоційне виснаження □ Нестача ресурсів □ Велике навантаження □ Труднощі у спілкуванні □ Брак часу
16.	Чи відчуваєте Ви психологічну втому після волонтерської діяльності?	□ Часто □ Іноді □ Майже ніколи
17.	Чи достатньо підтримки отримують самі волонтери?	□ Так □ Частково □ Ні
18.	Чи потребують волонтери додаткового навчання або психологічної підтримки?	□ Так □ Частково □ Ні

Блок 6. Оцінка ролі волонтерства у кризових ситуаціях

№	Запитання	Варіанти відповідей
19.	Чи є волонтерська діяльність важливим ресурсом соціальної підтримки населення?	□ Так □ Частково □ Ні
20.	Чи допомагає волонтерська діяльність людям легше переживати кризові ситуації?	□ Так □ Частково □ Ні
21.	Як Ви оцінюєте ефективність волонтерської допомоги у кризових умовах?	□ Висока □ Середня □ Низька
22.	Що, на Вашу думку, необхідно покращити в організації волонтерської діяльності?	_____ _____
23.	Чи плануєте Ви продовжувати волонтерську діяльність у майбутньому?	□ Так □ Поки не знаю □ Ні

Бланк для узагальнення результатів опитування

Показник	**Кількість відповідей**	**Відсотковий показник**
Високий рівень волонтерської активності		
Середній рівень волонтерської активності		
Низький рівень волонтерської активності		
Висока оцінка ефективності волонтерської допомоги		
Середня оцінка ефективності		
Низька оцінка ефективності		

Додаток Б

Картка спостереження за особливостями волонтерської діяльності у кризових ситуаціях

Мета спостереження

Дослідити особливості організації волонтерської діяльності, специфіку взаємодії волонтерів із різними категоріями населення та визначити основні труднощі у процесі надання соціальної підтримки в кризових умовах.

Інструкція для дослідника

Під час спостереження необхідно звертати увагу на особливості організації волонтерської діяльності, характер взаємодії між волонтерами та отримувачами допомоги, емоційний стан учасників діяльності, рівень координації роботи та труднощі, які виникають у процесі надання допомоги.

Спостереження проводиться у природних умовах волонтерської діяльності без втручання у робочий процес.

Загальна інформація про спостереження

Показник	Відомості
Дата проведення спостереження	_____
Організація	_____
Місце проведення	_____
Кількість волонтерів	_____
Категорія отримувачів допомоги	_____
Вид волонтерської діяльності	_____

Блок 1. Організація волонтерської діяльності

	Критерій спостереження	Так	Частково	Ні	Примітки
.	Робота волонтерів є організованою та скоординованою	□	□	□	_____
.	Обов’язки між волонтерами чітко розподілені	□	□	□	_____
.	Волонтери взаємодіють між собою під час виконання завдань	□	□	□	_____
.	У процесі роботи дотримуються принципів взаємоповаги	□	□	□	_____

.	Волонтери оперативно реагують на зміни ситуації	□	□	□	_____

Блок 2. Взаємодія з отримувачами допомоги

№	Критерій спостереження	Так	Частково	Ні	Примітки
6.	Волонтери демонструють доброзичливе ставлення	□	□	□	_____
7.	Під час спілкування враховуються емоційні потреби людей	□	□	□	_____
8.	Волонтери виявляють терплячість та уважність	□	□	□	_____
9.	Допомога надається без проявів формального ставлення	□	□	□	_____
10.	Волонтери підтримують емоційний контакт із людьми	□	□	□	_____

Блок 3. Емоційний стан волонтерів

№	Критерій спостереження	Так	Частково	Ні	Примітки
11.	Волонтери демонструють емоційну стійкість	□	□	□	_____
12.	Під час роботи помітні ознаки втоми або виснаження	□	□	□	_____
13.	Волонтери підтримують один одного	□	□	□	_____
14.	Волонтери зберігають спокій у кризових ситуаціях	□	□	□	_____

15.	Волонтери потребують психологічної підтримки	□	□	□	_____ _____

Блок 4. Основні труднощі у процесі надання допомоги

№	Критерій спостереження	Так	Частково	Ні	Примітки
16.	Спостерігається нестача ресурсів або матеріалів	□	□	□	_____
17.	Виникають труднощі у комунікації з отримувачами допомоги	□	□	□	_____
18.	Волонтери працюють в умовах високого навантаження	□	□	□	_____
19.	Виникають труднощі в організації або координації роботи	□	□	□	_____
20.	Робота супроводжується значним емоційним напруженням	□	□	□	_____

Узагальнення результатів спостереження

Показник	Характеристика
Рівень організації волонтерської діяльності	Високий / середній / низький
Рівень взаємодії між волонтерами	Високий / середній / низький
Якість взаємодії з отримувачами допомоги	Висока / середня / низька
Рівень емоційного навантаження	Високий / середній / низький
Основні труднощі діяльності	_____
Загальна ефективність волонтерської діяльності	Висока / середня / низька